

Ministarstvo ljudskih
i manjinskih prava

Nacrt Strategije manjinske politike 2024-2027, sa Akcionim planom za 2024-2025. godinu

Maj, 2024

SADRŽAJ

Uvod	3
Međunarodni i EU okvir	4
Institucionalni okvir u Crnoj Gori	6
Zakonodavni okvir	8
Pregled realizacije prethodne Strategije 2019 – 2023	9
Ključni nalazi evaluacije Strategije 2019-2023	11
Pregled realizacije Strategije 2019-2023 po ciljevima	14
Evaluacija po kriterijumima	15
Evaluacija po oblastima	16
Ključni ciljevi, načela i principi Strategije 2024-2027	18
Analiza stanja: Položaj, dostignuća i problemi etničkih i vjerskih manjina u Crnoj Gori	23
Strategija manjinske politike Vlade za period 2024 – 2025	27
Oblast: Obrazovanje	30
Oblast: Zapošljavanje	36
Oblast: Kultura i Identitet	40
Oblast: Politička participacija	45
Oblast: Mediji i medijsko predstavljanje	47
Pregled Akcionog plana po kvartalima	51
Generativni prikaz Akcionog plana	53

Akronimi:

MLJMP- Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava

MPNI – Ministarstvo prosvete, nauke i inovacija

UCG – Univerzitet Crne Gore

MKM – Ministarstvo kulture i medija

ZZŠ – Zavod za školstvo

NSNM – Nacionalni savjeti nacionalnih manjina

ZUNS - Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

ZZZ – Zavod za zapošljavanje

IC – Ispitni centar

LS – Lokalne samouprave

UZK – Uprava za kadrove

ULJR – Uprava za ljudske resurse

MRSS – Ministarstvo rada i socijalnog staranja

HELP - Help Hilfe zur Selbsthilfe Montenegro

MJU – Ministarstvo javne uprave

CEKUM – Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore

ESLJP – Evropski sud za ljudska prava

RTCG – Radio televizija Crne Gore

AEM – Agencija za elektronske medje

Uvod

Integracija manjina je ključni element za izgradnju inkluzivnih, prosperitetnih i stabilnih multietničkih društava. Kroz priznavanje, poštovanje i podršku manjinskim pravima i identitetima, društva mogu ostvariti svoj puni potencijal i postati mjesto u kojem svaki pojedinac ima priliku da se razvije i doprinese zajednici. Multietnička društva predstavljaju bogatstvo različitosti, čiji su temelji često zasnovani na različitim etničkim, jezičkim, i kulturnim grupama. U ovom kontekstu, integracija manjina igra ključnu ulogu u očuvanju društvene kohezije i promociji socijalne pravde.

Crna Gora je definisana Ustavom kao građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, čiji je nosilac suvereniteta građanin sa crnogorskim državljanstvom. Ustav Crne Gore pruža pravnu osnovu za promociju, jačanje i unapređenje osnovnih ljudskih prava i sloboda, te obavezu Crne Gore da poštuje međunarodne standarde. Kao nezavisna i međunarodno priznata država, članica Ujedinjenih nacija (UN) i NATO-a, te zemlja kandidat za pridruživanje Evropskoj uniji (EU), Crna Gora je obavezna da, u skladu sa svojim međunarodnim obavezama, utvrdi 'Strategiju manjinske politike'. Ova Strategija definiše politiku Vlade Crne Gore u oblasti poštovanja i zaštite prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Od sticanja nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je redovno ispunjavala uslove i standarde neophodne za priključenje Evropskoj uniji, što je potvrđeno u izveštajima Evropske komisije. Strategijom manjinske politike propisane su mjere za sprovođenje Zakona o manjinskim pravima i slobodama, te unapređenje uslova života manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Prva Strategija, usvojena 2008. godine, imala je za cilj doprinijeti unapređenju ostvarivanja prava manjina i edukaciji javnosti o važnosti uvažavanja i zaštite manjinskih naroda. Prethodna Strategija usvojena je 2019. godine, sa periodom trajanja do 2023 godine. Izvještaj o realizaciji ove strategije uzimamo kao veoma važnu 'benčmark' referencu na kojoj zasnivamo Strategiju koju ovde predstavljamo. Stoga je sastavni dio ovog strateškog dokumenta skraćena evaluacija prethodne strategije.

Strategija 2024 – 2027 obuhvata veći broj poglavlja, od analize međunarodnog, institucionalnog i legislativnog konteksta, preko identifikacije načela i principa, do prijedloga mera i akcionog plana, sa jasno definisanim pregledom aktivnosti po godinama i kvartalima, uključujući i predviđena sredstva sa izvorima finansiranja. Važno je napomenuti da je pisanje strategije praćeno intenzivnim i formalizovanim dijalogom između svih relevantnih aktera i institucija, sa naglaskom na pripadnike manjinskih zajednica. Drugim rečima, predložene mere i aktivnosti u ovoj Strategiji rezultat su zajedničkog napora svih relevantnih aktera koji se u Crnoj Gori bave pitanjima manjina, a same mjere su predlagane i usvajane konsenzusom u radnoj grupi koje je osnovalo za ovu svrhu Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, a sve u cilju kako bi se uvažilo realno stanje i potrebe, te se ojačala legitimacija Strategije, što je veoma značajno sa stanovišta očekivane efikasnosti u njenoj realizaciji. Na kraju, po planu Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, Akcioni plan koji je priložen odnosi se na dvije kalendarske godine (2024. i 2025)

Međunarodni i EU okvir

Međunarodna pravna zaštita manjina je započela s formiranjem Ujedinjenih naroda s fokusom na zaštitu etničkih manjina. Od tada, poboljšanje sistema zaštite manjina postalo je predmet stalnog usklađivanja različitih međunarodnih organizacija. Međunarodni ugovori predstavljaju osnovni i najvažniji izvor međunarodnog prava, utvrđujući zaštićena prava i mehanizme nadzora.

Uspostavljanje Potkomisije Ujedinjenih naroda za prevenciju diskriminacije i zaštitu manjina pratilo je donošenje i nacrtu Člana 27 Povelje o građanskim i političkim pravima. Ovaj član osigurava zaštitu manjina i autohtonih naroda od diskriminacije, garantirajući im pravo da uživaju u svojoj zajednici s drugim članovima svoje grupe, vode vlastiti kulturni život, ispoljavaju svoju veru i obavljaju verske dužnosti, te koriste svoj jezik.

Savjet Evrope je počeo rešavati pitanja manjinskih prava, usvajanjem Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Nastavak tog rada obuhvatio je donošenje Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima 1992. godine, te otvaranje za potpis i ratifikaciju **Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina** tri godine kasnije, koja predstavlja jedini multilateralni instrument zaštite prava nacionalnih manjina u Evropi.

U Crnoj Gori, ova se konvencija bavi pitanjima prava na opstanak, identitet, jednakost, nediskriminaciju, upotrebu maternjeg jezika, njegovanje kulture i tradicije, učešće u životu

zajednice, prava u obrazovanju, međunarodne kontakte i saradnju, te prava na efikasnu zaštitu zajamčenih prava.

Deklaracija UN o pravima pripadnika nacionalnih, etničkih, verskih i jezičkih manjina iz 1992. godine, kao najvažniji univerzalni međunarodni dokument u ovoj oblasti, obavezuje države da štite egzistenciju i nacionalni, etnički, kulturni, vjerski i jezički identitet manjina na svojim teritorijama te da podstiču uslove za unapređenje tog identiteta primenom odgovarajućih zakonodavnih i drugih mera. Sledi detaljniji pregled ključnih međunarodnih dokumenata i mehanizama usmerenih na zaštitu manjina

1. Evropska Konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP):

Ova konvencija uređuje implementaciju Evropske Konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP), posebno se fokusirajući na ključnu odredbu Člana 14. ove konvencije. Član 14. zabranjuje diskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti i garantuje pravo na jednakost pred zakonom za sve, uključujući pripadnike etničkih manjina. Kroz različite aktivnosti i politike, dokument ima za cilj osigurati puno poštovanje i primenu ovih principa promovišući ravnopravnost i zaštitu prava manjina, te osiguravajući njihovu inkluziju i aktivno učešće u društvenom, političkom i kulturnom životu zemlje.

2. UN Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (CERD):

Ovaj dokument usmerava implementaciju UN Konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (CERD), s posebnim naglaskom na ključnu odredbu Člana 5. ove konvencije. Član 5. obavezuje države potpisnice, uključujući Crnu Goru, da osiguraju jednakost pred zakonom za sve, bez obzira na rasu, boju kože ili etničko porijeklo. Kroz različite politike i prakse, ovaj dokument ima za cilj eliminaciju svih oblika rasne diskriminacije i promociju inkluzivnog društva gde svi pojedinci imaju jednaka prava i mogućnosti, nezavisno od njihove rasne ili etničke pripadnosti.

3. Rezolucija UN o pravima manjina (A/RES/47/135):

Rezolucija UN o pravima manjina (A/RES/47/135) predstavlja ključni dokument koji naglašava obavezu država da promovišu i štite prava pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina. Kroz ovu rezoluciju, UN potvrđuje važnost očuvanja identiteta i kulture manjinskih grupa, te ih stavlja pod zaštitu međunarodnog prava. Osim toga, rezolucija ističe potrebu za poštovanjem i unapređenjem prava manjina, uključujući pravo na vlastiti identitet, jezik i kulturu. Ona pruža osnovu za aktivnosti država i međunarodnih organizacija u cilju osiguranja jednakosti, pravde i inkluzije za sve pripadnike manjinskih zajednica širom svijeta.

4. UN Deklaracija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina (A/RES/47/135):

Ova deklaracija usmerava primenu UN Deklaracije o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina, s posebnim fokusom na važnost zaštite identiteta, kulture, jezika i religije pripadnika manjina. Kroz različite politike i prakse, ovaj dokument teži osigurati poštovanje i zaštitu prava manjinskih grupa, uključujući pravo na slobodu izražavanja identiteta i očuvanje kulturne baštine. Ova deklaracija postavlja temelje za promociju multikulturalizma i ravnopravnosti među svim zajednicama, te jača osećaj pripadnosti i integracije među pripadnicima manjinskih grupa.

5. **Evropska Povelja o regionalnim jezicima ili manjinskim jezicima (ECRM):**

Ova povelja osmišljena je kako bi osigurala zaštitu i promovisala prava na upotrebu regionalnih ili manjinskih jezika u različitim sferama društva, uključujući javni život, obrazovanje, medije i pravosuđe. Kroz ovaj dokument, države potpisnice obavezuju se da osiguraju poštovanje i podršku upotrebi tih jezika, omogućavajući manjinskim zajednicama da njeguju svoj jezički identitet i očuvaju svoju kulturnu baštinu. Ova povelja stavlja naglasak na važnost jezičke raznolikosti u društvu i promoviše inkluziju, toleranciju i razumjevanje među različitim jezičkim grupama.

6. **Okvirna Konvencija o zaštiti nacionalnih manjina (FCPNM):**

Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina, koju je usvojio Savet Evrope, značajna je pravna osnova koja osigurava zaštitu prava nacionalnih manjina. Ovaj dokument daje jasne smjernice i obaveze državama potpisnicama u pogledu zaštite prava nacionalnih manjina, uključujući prava na identitet, jezik, kulturu, obrazovanje i učešće u javnom životu. Cilj konvencije je osigurati da nacionalne manjine uživaju punu ravnopravnost i mogu aktivno doprinijeti društvenom i kulturnom životu svojih zajednica, čime se podstiče raznovrsnost i inkluzija u društvu.

7. **Savjetodavna komisija o etničkim pitanjima UN-a:**

Savjetodavna komisija o etničkim pitanjima UN-a igra ključnu ulogu pružajući smjernice i preporuke državama članicama UN-a o pitanjima koja se tiču etničkih manjina i integracije. Kroz svoj rad, ova komisija radi na promociji inkluzivnog društva i borbi protiv diskriminacije na osnovu etničke pripadnosti. Njeni naporu usmereni su na unapređenje položaja etničkih manjina širom sveta, promovisanje njihovih prava i osiguravanje da budu uključene u procese donošenja odluka koji ih se tiču. Komisija takođe podržava napore za izgradnju mira i stabilnosti u društvima koja su pogođena etničkim tenzijama i sukobima.

Institucionalni okvir u Crnoj Gori

U Crnoj Gori, postoji razgranati institucionalni okvir koji se bavi zakonodavstvom i unapređenjem prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Ključne institucije u ovom okviru obuhvataju **Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Zaštitnika**

Ljudskih prava i sloboda, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina, Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, Odbor za ljudska prava i slobode (stalno radno tijelo u Skupštini Crne Gore), te savjete manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Osim toga, prava manjinskih grupa štite i sudovi, organi državne uprave i lokalne samouprave.

Prava manjina su prvi put priznata kao ustavni princip u Crnoj Gori Ustavom iz 2007. godine. Građani imaju mogućnost da ostvare svoja prava pred Ustavnim sudom Crne Gore kroz ustavnu žalbu ili inicijativu za preispitivanje saglasnosti zakona ili drugih propisa sa Ustavom. **Ustavni sud** ima dvostruku ulogu: pruža zaštitu crnogorskim građanima u slučaju povrede principa jednakosti pred zakonom, i služi kao međustanica pre eventualnog traženja zaštite pred nadnacionalnim sudskim instancama.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je ključna institucija u mreži zaštite ljudskih prava i sloboda, ali često postupa na osnovu pojedinačnih pritužbi umjesto da primenjuje sistemski pristup u slučajevima kršenja ljudskih prava. Takođe, retko pokreće postupke po sopstvenoj inicijativi, a koristi svoja ovlašćenja za inicijative za izmjene i dopune zakona i drugih propisa kako bi se uskladili s međunarodnim standardima ljudskih prava.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava ima širok spektar nadležnosti, uključujući zaštitu od diskriminacije, praćenje ostvarivanja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih grupa, te unapređenje međusobnih odnosa među njima. Direktorat za interkulturalizam unutar Ministarstva posebno je zadužen za pitanja vezana za ostvarivanje manjinskih prava.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina je važna institucija u Crnoj Gori posvećena podršci očuvanju i napretku kulturnih identiteta manjinskih zajednica. Njegova uloga se ogleda u promovisanju i podršci aktivnostima koje doprinose očuvanju jezičke, kulturne, i tradicijske baštine manjinskih grupa. CEKUM radi na jačanju svesti o važnosti kulturnog nasljeđa manjinskih naroda, organizuje kulturne događaje, radionice, festivale i druge aktivnosti koje promovišu raznolikost i bogatstvo kulturnog identiteta u Crnoj Gori.

Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava je institucija koja ima za cilj pružanje podrške i olakšavanje ostvarivanja prava manjinskih zajednica u Crnoj Gori. Fond može pružati finansijsku podršku projektima i programima koji se bave unapređenjem položaja i zaštite prava manjinskih grupa. Osim toga, Fond može biti uključen u procese zagovaranja za usvajanje politika i mjera koje doprinose zaštiti manjinskih prava, te pružati stručnu podršku i savjete organizacijama i institucijama koje rade na polju zaštite manjinskih prava.

Odbor za ljudska prava i slobode je stalno radno tijelo u **Skupštini Crne Gore** koje se bavi pitanjima ljudskih prava, uključujući i prava manjina. Ovaj Odbor ima mandat da prati stanje ljudskih prava u zemlji, razmatra pritužbe građana u vezi sa kršenjem tih prava, te predlaže mjere za unapređenje i zaštitu ljudskih prava. Posebna pažnja se posvećuje pravima manjina,

te se Odbor angažuje na pronalazaženju rešenja koja će osigurati poštovanje i zaštitu tih prava.

Zakonodavni okvir

U zakonodavnom okviru Crne Gore, postoji niz zakona koji se direktno odnose na zaštitu prava manjinskih zajednica. Ključni zakoni u ovoj oblasti uključuju:

- **Zakon o manjinskim pravima i slobodama:** Ovaj zakon utvrđuje osnovna prava i slobode manjinskih grupa, kao i mehanizme zaštite i ostvarivanje tih prava.
- **Zakon o zabrani diskriminacije:** Ovaj zakon ima za cilj sprečavanje i suzbijanje svih oblika diskriminacije, uključujući i diskriminaciju manjinskih grupa. On propisuje mjere za zaštitu žrtava diskriminacije i sankcije za počinioce.
- **Zakon o izboru, upotrebi i javnom isticanu nacionalnih simbola :** Ovaj zakon definiše prava i obaveze o upotrebi i isticanju nacionalnih simbola manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori, te utvrđuje njihova prava i obaveze.
- **Zakon o obrazovanju i vaspitanju:** Ovaj zakon osigurava pravo manjinskih zajednica na obrazovanje na maternjem jeziku i promovise inkluzivno obrazovanje za sve građane.
- **Zakon o kulturi:** Ovaj zakon regulise prava i podršku kulturnim aktivnostima i institucijama manjinskih zajednica, te promovise očuvanje kulturnog nasleđa.

Ovi zakoni, zajedno sa drugim relevantnim propisima, čine osnovu zakonodavnog okvira koji osigurava zaštitu i promociju prava manjinskih zajednica u Crnoj Gori.

Pored navedenih, važno je pomenuti da **Ustav Crne Gore** pruža pravni temelj za promociju, jačanje i unapređenje zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda, uz poštovanje međunarodnih standarda u tom kontekstu. U njegovim osnovnim odredbama nalazi se opšta garancija zaštite ljudskih prava i sloboda, uz zabranu podsticanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kojem osnovu, kao i zabranu diskriminacije na bilo kom osnovu. Ustav Crne Gore pruža pravni osnov za zaštitu prava manjinskih zajednica i promociju njihovog kulturnog identiteta. Prema članu 79 Ustava, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jamče se prava i slobode koje mogu koristiti pojedinačno i u zajednici s drugima. Osim toga, član 79 propisuje i pravo na osnivanje Savjeta za zaštitu i unapređenje posebnih prava kao mehanizma za jačanje zaštite manjinskih prava.

Pored toga, Ustav Crne Gore utvrđuje da potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva. Članom 79 Ustava, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica garantuje se pravo na individualnu i kolektivnu upotrebu svojih prava i sloboda, uključujući i

pravo na osnivanje savjeta za zaštitu i unapređenje posebnih prava.

Pregled realizacije prethodne Strategije 2019 – 2023

Crna Gora je usvojila Strategiju manjinske politike 2019-2023, kao ključni dokument koji postavlja smernice za poštovanje i zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. **Strategija manjinske politike 2019-2023**, sa pratećim akcionim planovima, predstavlja **osnovni planski dokument koji definiše politiku Vlade Crne Gore u oblasti poštovanja i zaštite prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica**. Strategija manjinske politike, saglasno članu 7 Zakona o manjinskim pravima i slobodama, predstavlja planski akt kojim Vlada definiše mjere za sprovođenje ovog Zakona i unapređivanja uslova života manjina, unapređivanje mjera i aktivnosti, kao i što veću integraciju manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u crnogorsko društvo. Kako navedeni podaci ukazuju, Crna Gore se još uvek susreće sa problemima odnosa većine prema manjinama, i stoga je putem institucionalnog sprovođenja jasno definisanih aktivnosti i mera nužno poboljšati status manjina u društvu.

Strategija manjinske politike, usvojena na 128. sjednici Vlade Crne Gore 2019. godine, i predstavlja temeljni planski dokument koji definiše politiku Vlade u oblasti manjinskih prava. Proaktivna politika Crne Gore nastoji očuvati multikulturalnu baštinu i poboljšanje životnih uslova manjinskih zajednica. Sprovođenje Strategije pratila su dva akciona plana koji dodatno preciziraju korake ka ostvarivanju postavljenih ciljeva.

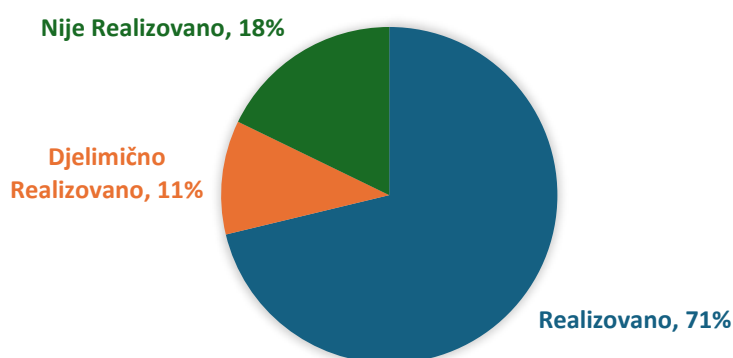
Prethodna strategija bila je usmerena na aktivnu politiku unapređenja statusa manjina kada je reč o oblastima obrazovanja, zapošljavanja, kulture, političke participacije, kao i sprovođenja specifičnih mjera. Ovi segmenti predstavljaju ključne aspekte ostvarivanja manjinskih prava u Crnoj Gori.

Tokom realizacije prethodne strategije, Crna Gora je preduzela značajne korake, ali novi izazovi zahtevaju kontinuirane napore. Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je tokom realizacije strategije objavljivalo redovne godišnje izveštaje, uključujući i finalni izveštaj o realizaciji celokupne strategije. Ovi izveštaji pružaju dubinsku analizu trenutnog stanja, identifikuju postignuća i predstavljaju preporuke za dalje korake, a što je naročito korišćeno kao izvor potreba za narednu strategiju koju ovde predlažemo. Shodno tome, realizovana je

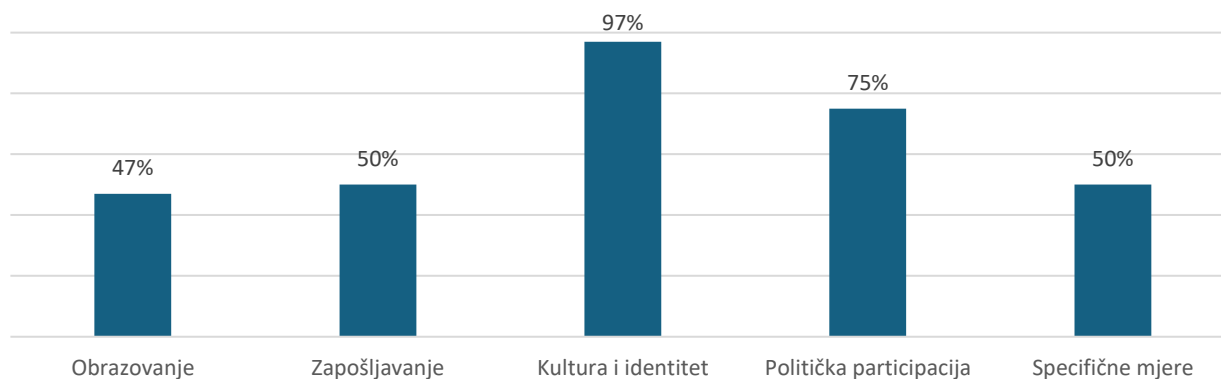
evaluacija prethodne strategije koja ima ključnu ulogu u oblikovanju budućih politika koje će doprineti očuvanju i unapređenju prava manjinskih zajednica u Crnoj Gori.

Za realizaciju ove strategije 2019-2013 postavljeno je pet strateških ciljeva u oblastima **obrazovanja, zapošljavanja, kulture i identiteta, političke participacije i specifičnih mjera**. U grafikonu 1 prilažemo procentualno stepen realizacije aktivnosti na nivou celokupne strategije. Dakle, akcionim planom predviđeno je da se realizuje ukupno 73 aktivnosti u svih pet oblasti, a analizom smo utvrdili su realizovane 52 aktivnosti, iliti **71%** od svih aktivnosti. Evaluacijom je utvrđeno da su **11%** aktivnosti delimično realizovane (ili ti precizno 8 aktivnosti) dok ukupan procenat nerealizovanih aktivnosti iznosi **18%**, odnosno 13 aktivnosti.

Grafikon 1: Kumulativni prikaz realizovanih aktivnosti - %

Grafikon 2: Procenat realizovanih aktivnosti prema oblastima

Grafikon 2 ukazuje da je najveći stepen realizacije aktivnosti postavljenih strategijom **zabelježen u oblasti kulture i identiteta** u kojoj je realizovano **97 %** planiranih aktivnosti, zatim u oblasti **političke participacije** je realizovano **75%** planiranih aktivnost, u oblasti **zapošljavanja i specifičnih mjera** procenat realizovanih aktivnosti iznosi **50%**, dok je najniži

procenat realizovanih aktivnosti zabeležen u oblasti **obrazovanja** i iznosi 47%.

Ključni nalazi evaluacije Strategije 2019-2023

Osim prostog kvantitativnog pregleda realizovanih aktivnosti Strategije 2019 – 2023, na osnovu izveštaja MLJMP urađena je i kvalitativna analiza pregleda realizacije, sa opisom problema koji su pratili proces realizacije, kao i specifikacijom koraka koji su preduzimani kako bi se prevazišli problemi u realizaciji. Na osnovu ove analize dajemo kratak prikaz ključnih rezultata u realizaciji strategije po oblastima.

Obrazovanje: Strateški cilj u oblasti **obrazovanja** je *unapređeno poštovanje principa multikulturalnosti i multietničnosti u obrazovnom sistemu Crne Gore u skladu sa međunarodnim i nacionalnim standardima, kroz dalje jačanje kapaciteta obrazovnih ustanova i primene principa afirmativne akcije*. Ovaj strateški cilj bio je praćen sledećim operativnim ciljevima:

- Uspostavljanje normativnih i resursno – tehničkih pretpostavki za izučavanje jezika manjina u obrazovnim ustanovama u Crnoj Gori, kao i unapređen multikulturalni i multietnički karakter obrazovnih kurikuluma u Crnoj Gori.
- Osnaženi kapaciteti institucija i obrazovnih ustanova u funkciji ostvarivanja prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Ostvareni napredak u ovoj oblasti obuhvata uspostavljanje normativnih i tehničkih pretpostavki za izučavanje jezika manjina u obrazovnim ustanovama, što je ključni korak ka unapređenju multikulturalnog i multietničkog karaktera obrazovnih kurikuluma. Pored toga, radilo se i na osnaživanju kapaciteta nastavnog kadra, što je omogućilo bolju implementaciju obrazovnih programa usmjerenih na ostvarivanje prava manjinskih zajednica. **Ključni problemi i izazovi** u ovoj oblasti su **problemi vezani za inkluziju**, posebno **romske i egipćanske populacije**, i oni ukazuju na potrebu za kontinuiranim radom na poboljšanju uslova za uključivanje ovih i drugih manjinskih grupa u obrazovni sistem. Stoga je potpuno opravdano da za pitanja inkluzije Roma i Egipćana Vlada Crne Gore realizuje posebnu strategiju, što je bio slučaj i u prošlosti, a i danas je slučaj. Potom, analizom izveštaja MLJMP ističemo stav da je potrebno dalje raditi na **jačanju obrazovnih kapaciteta**, kako bi se osiguralo da obrazovanje postane dostupno i prilagođeno potrebama svih učenika, bez obzira na njihovu etničku pripadnost.

Zapošljavanje: Strateški cilj u oblasti **zapošljavanja** bio je usmjeren na *osnaživanje društveno-ekonomske integracije pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u crnogorskom društvu putem implementacije postojećih normativnih rešenja i instrumenata zapošljavanja*. Ovaj strateški cilj je praćen sledećim operativnim ciljevima:

- Implementacija principa afirmativne akcije definisanog normativnim okvirom u cilju pospešivanja zapošljavanja pripadnika manjinskih naroda ili drugih manjinskih nacionalnih zajednica.
- Povećan stepen participacije pripadnika manjinskih naroda ili drugih manjinskih nacionalnih zajednica na rukovodećim pozicijama u javnoj upravi Crne Gore.

Ključni problem i izazov u ovoj oblasti definisan je kao **nedovoljna participacija manjinskih naroda na rukovodećim pozicijama u javnoj upravi i pravosudnim organima** kao i potreba za **sistematskim i preciznim praćenjem i evidencijom** broja manjinskih pripadnika na ovim pozicijama, kao i za većim angažovanjem manjinskih zajednica u kreiranju i vođenju javnih politika i u privatnom sektoru.

Kultura i identitet manjina: Strateški cilj u **oblasti kulture i identiteta** bio je *očuvanje kulturno-istorijske baštine manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica kao važan segment ukupnog kulturno-istorijskog nasljeđa Crne Gore*. Ovaj strateški cilj je praćen sledećim operativnim ciljem:

- Afirmacija kulturnih identiteta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori podržana putem realizovanja mjera i aktivnosti državnih institucija.

U oblasti kulture i identiteta postignuti su značajni napreci uz pomoć organizacije mnoštva manifestacija, ostvarivanja projekata i omogućavanja prezentacije kulturnog i istorijskog nasleđa manjina. Konkretna postignuća obuhvatala su podršku projektima nevladinih organizacija, institucionalnu podršku obelježavanju značajnih datuma manjinskih naroda i zajednica, te realizaciju projekata usmjerenih na očuvanje i promociju kulturne baštine. Ministarstvo prosvete, nauke, kulture i sporta sufinansiralo je znatan broj projekata i programa iz kulturno-umjetničkog stvaralaštva, uključujući i one koji su direktno doprineli afirmaciji multikulturalnih vrednosti Crne Gore. Napominjemo još jednom, da je efikasnost realizacije strategije 2019-2023 u najvećoj meri postignuta kada je reč o ovoj oblasti (97% realizovanih aktivnosti)

No, u redovnim izveštajima MLJIP o realizaciji strategije, **ključni problemi i izazovi** u ovoj oblasti tiču se **prisutnosti govora mržnje, stereotipnog prikazivanja** pripadnika određenih etničkih grupa, **povezivanja primera ponašanja i aktivnosti** pojedinca sa etničkom grupom kojoj to lice pripada, **objavlivanje komentara** u kojima se zalaganja za zaštitu manjinskih prava i za primenu relevantnih međunarodnih standarda zaštite ljudskih prava, proglašavaju antidržavnim i nacionalizmom. U tom smislu izražena je volja i intencija da **državni organi u što većoj meri participiraju u suzbijanju govora mržnje** putem cenzurisanja sadržaja, vođenja postupaka u regulatorni tijelima, vođenja kampanja protiv govora mržnje a u cilju promocije multietničkog sklada. Svi ovi nalazi i preporuke su posebno uzeti u obzir prilikom pisanja nove strategije koju prezentujemo.

Politička participacija manjina: Strateški cilj u oblasti **političke participacije** bio je *obezbeđivanje autentičnog političkog predstavljanja i participacije pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u političkom životu Crne Gore*. Ovaj strateški cilj je praćen sledećim operativnim ciljem:

- Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice su osnažene za učešće u političkom životu Crne Gore kroz dalji razvoj referentnog normativnog okvira i putem edukacija pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

U izveštaju o realizaciji strategije 2019-2023 MLJMP konstatuje se da su u ovom segmentu postignuti značajni napreci u edukaciji manjinskih zajednica o važnosti političke participacije, uključujući organizovanje treninga za mlade lidere i edukacije o javnom zagovaranju politika od značaja kao i inicijacija izmene i dopune Zakona o izboru odbornika i poslanika.

Ključni problemi i izazovi u ovoj oblasti tiču se potrebe za **daljim pospešivanjem političke participacije manjina** i preuzimanje **veće odgovornosti od strane lokalnih samouprava** za implementaciju lokalnih javnih politika i promociju demokratske kulture. Ovaj nalaz je naročito uzet u obzir prilikom pisanja nove strategije.

Specifične mere: Strateški cilj u oblasti **specifičnih mera** je *uspostavljanje efikasnog sistema monitoringa ostvarivanja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori i podizanje nivoa njihove svesti o sopstvenom statusu, pravima i obavezama u skladu sa međunarodnim standardima i pozitivnim pravom Crne Gore*. Ovaj strateški cilj je praćen sledećim operativnim ciljem:

- Podignut nivo svesti pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i opšte javnosti o statusu, pravima i obavezama manjina.

U ovom segmentu Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava organizovalo je seminare i okrugle stolove na temu različitosti, zakonodavnog okvira, i međunarodnih standarda zaštite manjina, kao i o etničkoj distanci te izazovima u izgradnje interkulturalnog društva kao i edukacije i kampanje za roditelje i decu romske i egipćanske populacije s ciljem smanjenja etničke distance i podizanja svesti o značaju političke participacije i bavljenja politikom. Realizovana je i izrada i objavljivanje izveštaja etničkoj distanci, kao i besplatna pravna pomoć za najmanje 50 osoba godišnje; te su uspješno organizovani okrugli stolovi povodom Međunarodnog dana ljudskih prava

Ključni problemi i izazovi u ovoj oblasti su u vezi sa **smanjenjem etničke distance, osvešćivanjem pripadnika etničkih manjina** o njihovim pravima, statusu i obavezama, te potreba za **većim stepenom informisanosti o tim aspektima**. U izveštajima MLJMP ističe se da ja za prevazilaženje ovih izazova potrebno kontinuirano **raditi na osnaživanju kapaciteta relevantnih tela**, sprovođenju **obrazovnih kampanja** i **jačanju međukulturnog dijaloga i razumjevanja**.

Pregled realizacije Strategije 2019-2023 po ciljevima

Najjednostavniji pregled realizacije strategije 2019-2023 u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, kulture i identiteta manjina, političke participacije manjina, i specifičnih mjera može izgledati ovako:

1. Oblast – Obrazovanje:

Cilj 1.1 (jezik i kurikulum): Delimično realizovano. Uveden je albanski jezik kao izborni predmet, ali nije realizovana štampanje udžbenika.

Cilj 1.2 (kapaciteti nastavnog kadra): Delimično realizovano. Organizovane su obuke, ali nema konkretnih informacija o rezultatima.

2. Oblast – Zapošljavanje:

Cilj 2.1 (afirmativna akcija): Najvećim dijelom realizovano. Sprovedena su istraživanja, obuke i programi zapošljavanja, ali nema konkretnih informacija o povećanju zapošljavanja.

Cilj 2.2 (rukovodeće pozicije): Delimično realizovano. Sprovedeno je istraživanje, ali nema informacija o povećanju participacije na rukovodećim pozicijama.

3. Oblast – Kultura i identitet manjina:

Cilj 3.1 (obeležavanje datuma): U potpunosti realizovano. Obezbeđena je podrška za obelježavanje datuma cilja.

Cilj 3.1 (Zakon o nacionalnim simbolima): Realizovano. Zakon je usvojen.

Cilj 3.1 (edukacija i okrugli stolovi): Gotovo u potpunosti realizovano. Okrugli stolovi i edukacije su održane

4. Oblast – Politička participacija manjina:

Cilj 4.1 (izmene izbornog zakonodavstva): Delimično realizovano. Organizovani su sastanci i okrugli stolovi, ali nema konkretnih informacija o rezultatima.

Cilj 4.1 (edukacija o političkoj participaciji): Realizovano. Održana je javna tribina na temu političke participacije.

5. Oblast – Specifične mere:

Cilj 5.1 (svest i anti-diskriminacione kampanje): Realizovano. Održane su obuke i kampanje o svesti i etničkoj distanci.

Cilj 5.1 (praćenje ključnih indikatora): Delimično realizovano. Postoje evaluacioni izveštaji,

ali nema preciznih informacija o praćenju konkretnih indikatora definisanih akcionim planom.

Evaluacija po kriterijumima

U cilju što preciznije evaluacije procesa implementacije i evaluacije Strategije manjinske politike 2019-2023, formirali smo set analitičkih kriterijuma i ocijenili samu realizaciju strategije, a sve u cilju da se informacije koje na ovaj način dobijamo koriste za pisanje naredne Strategije. Slijedi pregled evaluacije strategije 2019- 2023 po kriterijumima.

1. Efikasnost i doslednost edukativnih inicijativa:

- **Kriterijum:** Praćenje učestalosti i obima edukativnih programa namenjenih pripadnicima manjinskih grupa.
- **Ocena:** Strategija je delimično realizovana s obzirom na održane tribine, seminare i okrugle stolove. Potrebno je kontinuirano praćenje i evaluacija efekata ovih inicijativa.

2. Politika participacije manjina:

- **Kriterijum:** Evaluacija napora ka promeni izbornog zakonodavstva i stvaranju podsticajnog okvira za učešće manjinskih grupa.
- **Ocena:** Aktivnosti poput okruglog stola i komunikacije sa političkim liderima ukazuju na delimično postignuti cilj. Potrebna je kontinuirana saradnja s političkim akterima za dalje unapređenje.

3. Podizanje svesti o pravima manjina:

- **Kriterijum:** Analiza rezultata kampanja za smanjenje etničke distance i promociju prava iz relevantnih zakona.
- **Ocena:** Delimično realizovano - održane kampanje i seminari, ali nedostatak specifičnih informacija o uticaju na smanjenje etničke distance i poboljšanje poznavanja prava.

4. Jačanje kapaciteta institucija:

- **Kriterijum:** Procena učestalosti i efikasnosti obuka za zaposlene u javnoj upravi i pravosudnim organima.
- **Ocena:** Delimično postignuto – održane obuke, ali potrebna je dugoročna strategija za održavanje visokog nivoa senzibiliteta i znanja.

5. Praćenje ključnih indikatora:

- **Kriterijum:** Utvrđivanje postojanja sistema za praćenje ključnih indikatora vezanih za etničku distancu.

- **Ocena:** Nepotpuno realizovano - nema dostupnih informacija o sistemu praćenja ključnih indikatora. Potrebno je uspostaviti i implementirati sistem praćenja.

6. **Finansijska transparentnost:**

- **Kriterijum:** Ocena transparentnosti u trošenju sredstava i direktna veza alociranih resursa s konkretnim projektima.
- **Ocena:** Delimično dostignuto - informacije o finansijama su date, ali detaljnije informacije o postignućima i uticaju programa treba bolje strukturirati.

7. **Kontinuirana komunikacija sa manjinskim zajednicama:**

- **Kriterijum:** Procena redovnosti komunikacije s predstavnicima manjinskih zajednica i njihova percepcija napretka.
- **Ocena:** Delimično dostignuto - aktivnosti poput okruglih stolova i seminara pružaju osnovu, ali potrebno je redovno prikupljanje povratnih informacija.

Dakle, Strategija 2019-2023 je predviđala veoma ekstenzivan skup mera i aktivnosti. Veliki broj aktivnosti je realizovan u potpunosti ili delimično, ali sa nedostacima koje smo identifikovali. Stoga je za narednu strategiju potrebno intenzivirati napore u postizanju ključnih ciljeva, a posebno voditi računa o redovnom praćenju i evaluaciji realizacije aktivnosti. Dodatno, iako je jedan od ključnih efekata realizacije Strategije 2019-2023 jačanje međusektorske saradnje, zbog značaja ovog aspekta preporučuje se dalje intenziviranje saradnje svih relevantnih aktera iz različitih sektora.

Evaluacija po oblastima

Evaluacija stepena ostvarenja Strategije može se sprovesti analizom svake od navedenih oblasti, uzimajući u obzir specifične ciljeve i aktivnosti unutar svake oblasti. Pregled ciljeva i ocena realizacije istih (ciljeva) je već priložena u prethodnom tekstu. Ovde dajemo detaljniji prikaz realizacije po oblastima koje su strategijom 2019-2023 predviđene. Posebno, ova analiza ukazuje na daljnje napretke i potrebe kako bi se što preciznije definisala naredna strategija.

1. **Oblast – Obrazovanje manjina:**

- **Pristup obrazovanju na maternjem jeziku:** Delimično realizovano - iako su postojali napori da se obezbedi pristup obrazovanju na maternjem jeziku, mora se dalje analizirati efikasnost i dostupnost programa na različitim nivoima obrazovanja.
- **Implementacija kurikuluma koji odražava kulturnu raznolikost:** Djelimično realizovano - potrebno je analizirati u kojoj mjeri kurikulumi odražavaju kulturnu raznolikost i doprinose razumevanju i poštovanju manjinskih zajednica.

- **Podsticanje inkluzivnosti:** Djelimično realizovano - kako bi se procenila inkluzivnost obrazovnog sistema, treba razmotriti dostupnost resursa i podršku učenicima iz manjinskih grupa.
- **Uključivanje manjinskih predstavnika u obrazovne institucije:** Djelimično realizovano - ukoliko postoje inicijative za uključivanje manjinskih predstavnika u obrazovne institucije, treba pratiti konkretne korake i rezultate tih inicijativa.

2. Oblast – Kulturna i jezička autonomija manjina:

- **Efikasnost manifestacija:** Delimično realizovano - iako su organizovane manifestacije, potrebno je proceniti u kojoj meri one doprinose očuvanju kulturne i jezičke autonomije manjina.
- **Implementacija jezičkih i kulturnih programa:** Realizovano - organizovani su koncerti, izložbe i književne promocije na maternjem jeziku manjinskih zajednica.
- **Implementacija pozitivnih pravnih rešenja:** Djelimično realizovano - iako je usvojen Predlog Zakona, potrebno je pravilno implementirati i sprovesti ove zakonske odredbe.

3. Oblast – Kultura i identitet manjina:

- **Afirmacija kulturnih identiteta:** Delimično realizovano - mada su održane manifestacije, potrebno je razmotriti da li su one dovoljno u skladu s ciljem porasta novih obelježenih datuma i tradicija manjinskih zajednica.
- **Obezbeđenje institucionalne podrške za obelježavanje datuma:** Realizovano - organizacije i savjeti manjina dobili su podršku za obelježavanje značajnih datuma.

4. Oblast – Politička participacija manjina:

- **Definisanje izbornog zakonodavstva:** Djelimično realizovano - postojale su inicijative za promene u izbornom zakonodavstvu, ali potrebno je pratiti dalje korake u vezi s ovim pitanjem.
- **Edukacija pripadnika manjina o političkoj participaciji:** Realizovano - organizovane su tribine i javne diskusije o značaju političke participacije.

5. Oblast – Specifične mere:

- **Efikasan sistem monitoringa:** Djelimično realizovano - dok su organizovane obuke i seminari, nedostaje informacija o efikasnosti sistema za praćenje ključnih indikatora vezanih za etničku distancu.
- **Transparentnost u trošenju sredstava:** Djelimično realizovano - iako su dostupne informacije o finansijama, potrebno je poboljšati strukturu izveštaja o postignućima i uticaju programa.

Uopšteno govoreći, Strategija je u najvećoj meri **postigla svoje ciljeve u oblasti kulture i identiteta** gde je veliki broj organizacija, institucija i saveta bio uključen u realizaciji aktivnosti postavljenih akcionim planom, dok su oblasti **zapošljavanja i specifičnih mera zabelježile najmanji napredak**. Pored jasnih postignuća u ovim oblastima, **određeni broj ključnih aktivnost postavljenih strategijom nisu ispunjene** i stoga u budućnosti bi se trebalo specifično **fokusirati na napredak u ovim oblastima**. Ključni razlozi zašto se **aktivnosti nisu realizovale** ili su se pak **delimično realizovale** uglavnom se tiču **nedostatka finansijskih sredstava** potrebnih za specifične aktivnosti kao i **nedovoljan stepen koordinacije i evidentiranja aktivnosti manjinskih savjeta i opština** zaduženih za realizaciju aktivnosti. Treba takođe i pomenuti pandemiju **COVID-19** koja je u velikoj meri otežala ostvarenje aktivnosti. Ovo posebno ističemo s obzirom na činjenicu da je realizacije strategije 2019-2023 značajno uspješnije realizovana do datumskog početka pandemije COVID 19.

Ključni izazov po pitanju realizacije strategije 2019-2023 je opšte i strukturne prirode i tiče se **uključivanja pripadnika etničkih manjina u aktivnosti, projekte, edukacije i tribine predviđene akcionim planom**. Jednostavno rečeno nije moguće realizovati aktivnosti koje zahtevaju uključjenje pripadnika etničkih manjina ukoliko **ne postoji zainteresovanost i/ili informisanost pripadnika za date aktivnosti kao i nemogućnost uključivanja u aktivnosti**.

Ključni ciljevi, načela i principi Strategije 2024-2027

Strategija za narednih četiri godina je sveobuhvatan plan mjera i aktivnosti koji obuhvata pravni, politički, ekonomski, socijalni, kulturno-informativni, obrazovni i drugi ambijent sa ciljem poboljšanja položaja manjina i njihove suštinske integracije u društveni, ekonomski i politički život Crne Gore. Ova strategija je usklađena s relevantnim međunarodno-pravnim standardima koji predviđaju dodatna prava za manjinske narode, poznate kao "afirmativna akcija", kako bi se zaštitio njihov identitet i osigurala faktička ravnopravnost. Kroz ovu strategiju stvaraju se pretpostavke za primenu politike zaštite i unapređenja manjinskih prava u Crnoj Gori, što obuhvata konkretne korake u skladu s međunarodnim pravnim standardima, kao i sa domaćim zakonima. Takođe, strategija zahteva koordinirane napore Vlade Crne Gore, međunarodne zajednice (posebno aktivno učešće u Savetu Evrope, OEBS-u i EU), organizovanog civilnog sektora (uključujući različite nevladine organizacije koje se bave zaštitom i unapređenjem ljudskih i manjinskih prava) i manjinskih saveta. S obzirom na ustavno definisanje Crne Gore kao nezavisne i suverene republike, ali i kao građanske, demokratske, ekološke i socijalno pravedne države zasnovane na vladavini prava, izrada ove strategije zahtevala je analizu pozitivnih iskustava drugih demokratskih zemalja. Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s Evropskom unijom, Crna Gora je preuzela obavezu da, u skladu s političkim kriterijumima pridruživanja, razvije strategiju za manjinsku politiku u skladu s najboljom praksom evropskih zemalja. Strategija ima sledeće ciljeve:

Ključni cilj: Jačanje multietničkog karaktera crnogorskog društva

Specifični ciljevi:

1. **Jačanje međuetničkog i međuverskog sklada u Crnoj Gori:** Ovaj cilj fokusira se na promovisanje razumevanja, poštovanja i saradnje među različitim etničkim i vjerskim grupama.
2. **Pospešivanje ravnopravnosti i jačanje prava etničkih i vjerskih manjina u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, upotrebe jezika i pisma, kao i prava na informisanje etničkih manjina:** Ovaj cilj teži unapređenju aktivnosti i praksi kako bi se osigurala ravnopravna pristupačnost obrazovanju, zapošljavanju, informacijama i jezičkim pravima za sve etničke i verske grupe.
3. **Ostvarivanje prava na sopstvenu kulturu i identitet s obzirom na specifičnosti etničkih i vjerskih manjina:** Ovaj cilj podrazumeva podršku očuvanju i promociji kulturnih identiteta manjinskih grupa kroz različite kulturne manifestacije, edukativne programe, podršku umjetničkim i kulturnim projektima, kao i osiguravanje pristupa resursima koji podržavaju kulturnu raznolikost.
4. **Osnajivanje političke participacije manjinskih naroda:** Ovaj cilj se odnosi na podršku aktivnom učešću pripadnika manjinskih grupa u političkom životu zemlje.

Svaki od ovih specifičnih ciljeva doprinosi stvaranju inkluzivnijeg, tolerantnijeg i pravednijeg društva u Crnoj Gori, u kojem se poštuju i promovišu prava svih etničkih i verskih grupa.

Načela na kojima će počivati Strategija, mogu se opisati na sledeći način:

- **Inkluzivnost:** Strategija teži stvaranju inkluzivnog društva u kojem su svi građani, bez obzira na etničku pripadnost, uključeni i imaju jednake mogućnosti za razvoj i napredak.
- **Poštovanje različitosti:** Priznavanje i poštovanje kulturne raznolikosti i multikulturalnosti kao ključnih vrednosti društva, te promovisanje razumevanja i tolerancije prema različitim etničkim grupama.
- **Demokratija i participacija:** Strategija se oslanja na demokratske principe i teži većem uključivanju manjinskih grupa u politički život i procese donošenja odluka.
- **Princip jednakosti i ravnopravnosti:** Cilj je postizanje jednakih prava, mogućnosti i tretmana za sve građane bez obzira na njihovu etničku pripadnost.
- **Saradnja i partnerstvo:** Strategija podstiče saradnju između državnih institucija, nevladinih organizacija, manjinskih grupa i drugih relevantnih aktera radi efikasnog sprovođenja planiranih aktivnosti.
- **Transparentnost i odgovornost:** Sprovođenje strategije treba da bude transparentno i odgovorno, sa jasno definisanim ciljevima, mjerljivim pokazateljima i mehanizmima za praćenje i evaluaciju napretka.

Ovi načela zajedno formiraju temelj Strategije koji će omogućiti ostvarivanje dugoročnih promena i jačanje multikulturalnosti, tolerancije i inkluzivnosti u crnogorskom društvu. U Crnoj Gori, zemlji s bogatom istorijom i raznolikim etničkim sastavom, integracija manjina je od suštinskog značaja kako bi se prevazišli potencijalni izvori međuetničkih napetosti i izgradila održiva multietnička zajednica. Kao zemlja na Balkanu, Crna Gora se suočava s nasleđem prošlih konflikata i tenzija među različitim etničkim grupama. Stoga, uspešna integracija manjina nije samo pitanje socijalne pravde i jednakosti, već i ključni faktor u očuvanju stabilnosti, mira i prosperiteta u društvu. Podrška raznolikosti i inkluzivnosti ne samo da jača socijalnu koheziju, već i osigurava da svaki građanin Crne Gore ima priliku da ostvari svoj puni potencijal, bez obzira na etničku pripadnost. Ova inkluzivna perspektiva ne samo da će ojačati društvenu infrastrukturu, već će i postaviti osnovu za dugoročni društveni i ekonomski razvoj u Crnoj Gori.

Stoga operacionalizacijom gore navedenih načela, možemo reći da Strategija počiva na sledećim principima:

1. **Princip jačanja multikulturalnosti i međuetničkog sklada u Crnoj Gori:** Ovaj princip se fokusira na promociju različitih kultura, tradicija i jezika prisutnih u Crnoj Gori, te podržava izgradnju harmoničnih odnosa među različitim etničkim grupama.
2. **Princip ravnopravnosti, jednakosti šansi i nediskriminacije:** Ovaj princip podrazumijeva osiguranje jednakih prava i mogućnosti za sve građane bez obzira na njihovu pripadnost manjinskim ili većinskim grupama, te zabranu svih oblika diskriminacije.
3. **Princip priznavanja, poštovanja i jačanja specifičnosti manjinskih naroda:** Ovaj princip naglašava važnost prepoznavanja i poštovanja jedinstvenih identiteta, kultura i jezika manjinskih naroda, te podržava mjere koje doprinose očuvanju i jačanju njihovih specifičnosti.
4. **Princip socijalne i kulturne solidarnosti u odnosima između većine i manjinskih naroda:** Ovaj princip promoviše solidarnost i uzajamnu podršku među različitim etničkim grupama, te teži izgradnji inkluzivnog društva koje pruža podršku svim svojim članovima.
5. **Princip dijaloga i međusobnog razumevanja kako većine prema manjinskim narodima, tako i između manjinskih naroda:** Ovaj princip ističe važnost otvorenog dijaloga, razmjene ideja i razumevanja između većinske i manjinskih grupa, te promoviše izgradnju međusobnog poverenja i tolerancije.
6. **Princip afirmativne akcije:** Ovaj princip podrazumeva implementaciju posebnih mera ili politika koje imaju za cilj ispravljanje prethodnih nepravdi, te osiguranje veće ravnopravnosti i jednakih šansi za pripadnike manjinskih grupa.
7. **Princip odgovornosti većine za ostvarivanje prava manjina:** Ovaj princip naglašava odgovornost većinske zajednice za poštovanje i zaštitu prava manjinskih grupa, te promoviše aktivnu podršku većine u ostvarivanju prava manjina.

8. **Princip odgovornosti Vlade i državnih organa za ostvarivanje svih ustavom i pozitivnim zakonima zagarantovanih prava manjina:** Ovaj princip ističe obavezu Vlade i državnih organa da aktivno rade na ostvarivanju svih prava koja su zagarantovana Ustavom i zakonima, te da preduzimaju potrebne korake zaštite i promocije prava manjinskih grupa.

Stoga poseban doprinos realizacijom ove Strategije očekuje se u širem smislu na sledećim poljima:

1. **Doprinos raznolikosti:** Manjine obogaćuju multietnička društva svojom različitosti. Njihove jedinstvene perspektive, kulturni izrazi i jezička baština doprinose širem društvenom mozaiku. Kroz priznavanje i podršku njihovim specifičnim identitetima, društva postaju bogatija i kompleksnija.
2. **Prevenција konflikata:** Integracija manjina može biti ključna u sprečavanju međuetničkih napetosti i sukoba. Kroz stvaranje inkluzivnih politika i programa koji promovišu jednakost i poštovanje različitosti, društva stvaraju okruženje u kojem se različitosti cijene i slave, umjesto da budu izvor podjela i konflikata.
3. **Ekonomski razvoj:** Manjine imaju potencijal da budu važan motor ekonomskog razvoja u multietničkim društvima. Kroz podršku njihovom preduzetništvu, obrazovanju i zapošljavanju, društva mogu iskoristiti bogatstvo resursa koje manjinske zajednice donose. Diverzifikacija radne snage i promocija inkluzivnih poslovnih praksi mogu stimulisati inovacije i produktivnost.
4. **Zaštita ljudskih prava:** Integracija manjina je ključna za zaštitu ljudskih prava i osiguravanje pristupa pravdi, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i drugim osnovnim uslugama. Društva trebaju osigurati da manjine imaju jednake šanse i mogućnosti kao i većinsko stanovništvo, te da su zaštićeni od diskriminacije i nasilja.
5. **Izgradnja društvenog poverenja:** Integracija manjina doprinosi izgradnji poverenja i solidarnosti u društvu. Kroz promociju dijaloga, saradnje i međuetničkog povezivanja, manjine i većinsko stanovništvo mogu zajedno raditi na izgradnji održivih zajednica koje poštuju i neguju različitost.

Šta se tiče ostvarivanja specifičnih prava manjinskih naroda, Strategija kao okvir uzima Ustav koji sadrži 65 članova kojima se garantuju prava u različitim oblastima, Ta prava su:

1. Pravo na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i verske posebnosti.
2. Pravo na izbor, upotrebu i javno isticanje nacionalnih simbola i obeležavanje nacionalnih praznika.
3. Pravo na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi.
4. Pravo na školovanje na svom jeziku i pismu u državnim ustanovama, uz nastavni program koji obuhvata istoriju i kulturu manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

5. Pravo da se obrate organima lokalne samouprave, državnim i sudskim organima na svom jeziku.
6. Pravo da osnivaju prosvetna, kulturna i verska udruženja uz materijalnu pomoć države.
7. Pravo da upisuju i koriste svoje ime i prezime na svom jeziku i pismu u službenim ispravama.
8. Pravo na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave.
9. Pravo na srazmernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalnoj samoupravi.
10. Pravo na informisanje na svom jeziku.
11. Pravo da uspostavljaju kontakte sa građanima i udruženjima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko poreklo, kulturno-istorijsko nasljeđe, kao i verska ubjeđenja.
12. Pravo na osnivanje savjeta za zaštitu i unapređenje posebnih prava.

Analiza stanja: Položaj, dostignuća i problemi etničkih i vjerskih manjina u Crnoj Gori

Crna Gora je multietnička i multi-konfesionalna država, u kojoj žive različite etničke i vjerske zajednice. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011¹. godine, najveće etničke grupe u Crnoj Gori su Crnogorci (45%), Srbi (28.7%), Bošnjaci (8.6%), Albanci (4.9%) i Hrvati (0.97%). Pored ovih etničkih grupa, značajnu ulogu imaju i Romi i Egipćani. Verski sastav zemlje odražava etničku raznolikost, s pravoslavnim hrišćanima, muslimanima i katolicima kao glavnim vjerskim grupama.

Crnogorski **pravni okvir** garantuje prava etničkim i vjerskim manjinama. Ustav Crne Gore, usvojen 2007. godine, sadrži odredbe koje štite prava manjina, uključujući pravo na upotrebu jezika, očuvanje kulturnog identiteta i učešće u javnom životu. Manjinske zajednice imaju pravo na proporcionalnu zastupljenost u državnim organima i lokalnim samoupravama.

Međutim, iako zakonski okvir postoji, u praksi se često javljaju problemi sa njegovom primenom. Manjinske zajednice se suočavaju sa izazovima u oblastima obrazovanja, zapošljavanja i političke zastupljenosti. Naročito, **Romi i Egipćani su posebno ranjivi**, suočavajući se sa diskriminacijom i socijalnom isključenošću.

Etničke i verske manjine u Crnoj Gori često su suočene s **diskriminacijom i predrasudama**. Srbi i Crnogorci imaju složen odnos, obeležen istorijskim i političkim tenzijama, što često rezultira međunacionalnim nesuglasticama. Bošnjaci i Albanci, kao muslimanske zajednice, takođe, se suočavaju sa stereotipima i diskriminacijom, posebno u kontekstu islamske vere.

U poslednjih nekoliko godina zabeleženi su **incidenti koji ukazuju na etničku i vjersku netoleranciju**. Povremeno dolazi do vandalizacije vjerskih objekata i nacionalističkih ispada. **Govor mržnje** na društvenim mrežama i u medijima dodatno podstiče tenzije među zajednicama.

Politička situacija u Crnoj Gori doprinosi tenzijama među etničkim grupama. **Političke stranke** često koriste etničke i vjerske razlike kao sredstvo za mobilizaciju birača, što može pogoršati međunacionalne odnose. Sporovi oko vjerskih pitanja, poput zakona o vjerskim slobodama, izazvali su masovne proteste i produbili podjele u društvu.

Crna Gora teži ka članstvu u Evropskoj uniji, što podrazumjeva usklađivanje sa evropskim standardima u oblasti manjinskih prava. Međunarodne organizacije, poput Saveta Evrope i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), prate stanje manjinskih prava i pružaju preporuke za unapređenje situacije. Evropska komisija u svojim izveštajima redovno ističe potrebu za boljom implementacijom zakona o zaštiti manjina i borbi protiv

¹ U decembru mesecu 2023 godine realizovan je Popis stanovništva, ali još uvek nisu objavljeni podaci po etničkom sastavu stanovništva. Ono što je vredno pažnje vezano za ovaj popis, ogleda se u činjenici da je Popis postao ozbiljno političko pitanje koje je izazvalo prilično otvoren sukob između političkih partija. Drugim rečima, sa političkog stanovišta, teško je reći da je problem etničke pripadnosti marginalizovan, iliti, etnicitet i dalje ostaje jedan od ključnih faktora društvenog rasepa i potencijalni izvor političkih tenzija

diskriminacije. Stoga smo za potrebe analize stanja, a u cilju pisanja Strategije manjinske politike Vlade Crne Gore, napravili kratku analizu ključnih nalaza referentnih međunarodnih organizacija i izveštaja kada je reč o manjinskim pravima u Crnoj Gori. Sledi prikaz ovih dokumenata, sa identifikacijom ključnih problema koji se u ovim dokumentima ističu.

Evropska komisija u svom „Izveštaju o napretku za 2023. godinu“² ističe da je zakonodavni okvir za zaštitu prava manjina u velikoj mjeri usklađen sa evropskim standardima. Međutim, implementacija tih zakona je nedovoljna, što rezultira kontinuiranom **diskriminacijom** prema Romima, Egipćanima i drugim manjinskim grupama. **Pristup obrazovanju, zapošljavanju i zdravstvenim uslugama** za ove grupe je ograničen, čime se dodatno produbljuje njihova marginalizacija.

Amnesty International u svom „Izveštaju za 2023. godinu“³ potvrđuje ove nalaze, ukazujući na **slučajevne policijske brutalnosti** i neadekvatnog pravnog postupanja u slučajevima **diskriminacije**. Organizacija posebno naglašava tešku situaciju Roma, koji se suočavaju sa značajnim preprekama u pristupu osnovnim socijalnim uslugama. Pored toga, belježi se **povećanje govora mržnje i nacionalističke retorike**, što dodatno doprinosi polarizaciji društva i otežava napore za inkluziju manjina.

Human Rights Watch u svom „Svetskom izveštaju za 2023. godinu“⁴ dodaje da su zločini iz mržnje i dalje problem, posebno prema Romima i Egipćanima. Pravosudni sistem se suočava sa kritikama zbog slabosti u zaštiti prava manjina i procesuiranju zločina iz mržnje. **Političke tenzije između etničkih zajednica**, naročito između Crnogoraca i Srba, ostaju visoke, dodatno pogoršane političkim i verskim pitanjima. Kontroverze oko Zakona o slobodi veroispovesti su poseban izvor tenzija, što je izazvalo masovne proteste i produbilo podele u društvu.

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u svom „Izveštaju za 2022. godinu“⁵ naglašava **potrebu za boljom inkluzijom manjina u politički i društveni život Crne Gore**. **Zastupljenost manjina u državnim institucijama** ostaje niska, što ograničava njihov uticaj i mogućnosti za unapređenje sopstvenog položaja. OEBS takođe ističe inicijative za poboljšanje **pristupa obrazovanju za manjine**, ali rezultati su ograničeni zbog nedostatka resursa i infrastrukture. Uloga međunarodne zajednice je ključna, te OEBS poziva na povećanu

² Evropska komisija. (2023). "Crna Gora 2023 Izveštaj o napretku.": <https://www.gov.me/dokumenta/4441000a-7e5c-4b2c-b3f3-661bac4e8736>

³ Amnesty International. (2023). "Izveštaj o stanju ljudskih prava u svetu 2023." <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/western-central-and-south-eastern-europe/montenegro/report-montenegro/>

⁴ Human Rights Watch. (2023). "Svetski izveštaj 2023.": <https://www.hrdl.org/c/human-rights-watch-world-report-2023/>

⁵ OEBS. (2022). "Izveštaj o stanju manjinskih prava u Crnoj Gori.": <https://www.osce.org/mission-to-montenegro>

međunarodnu saradnju kako bi se unapredila situacija manjina, posebno u kontekstu evropskih integracija Crne Gore.

Fondacija za otvoreno društvo (Open Society Foundations) u svom „Izveštaju za 2022. godinu“⁶ detaljno opisuje tešku situaciju Roma u Crnoj Gori. Romi žive u veoma teškim socijalno-ekonomskim uslovima, sa visokom stopom nezaposlenosti i niskom stopom obrazovanja. Mnogi Romi žive u neadekvatnim stambenim uslovima, bez osnovnih infrastrukturnih usluga kao što su voda i struja, što dodatno otežava njihov svakodnevni život. **Diskriminacija** je prisutna u gotovo svim aspektima društvenog života, čime se dodatno otežava njihova integracija i unapređenje uslova života.

Izveštaj o ljudskim pravima za Crnu Goru za 2023. godinu⁷, koji je izdala **Ambasada SAD**, pruža sveobuhvatan pregled položaja etničkih i vjerskih manjina u zemlji, naglašavajući ključne probleme s kojima se suočavaju ove zajednice. Pripadnici manjinskih grupa, posebno Romi, Egipćani i Aškalije, suočavaju se sa **visokim nivoima diskriminacije i socijalne isključenosti**. Ova diskriminacija se manifestuje kroz **otežan pristup obrazovanju, zapošljavanju i socijalnim uslugama**. Manjinske zajednice često imaju **niži nivo obrazovanja** u poređenju sa opštom populacijom, dodatno pogoršan **diskriminatornim praksama** i nedovoljnom institucionalnom podrškom. Takođe, ističe se da mnogi pripadnici manjinskih zajednica žive u **neadekvatnim stambenim uslovima**, često u improvizovanim i prenatrpanim stanovima bez pristupa osnovnim komunalnim uslugama. Pored toga, **pristup zdravstvenoj zaštiti** je ograničen za manjinske zajednice. Izveštaj, dodatno, ističe zabrinutost zbog porasta **incidenata motivisanih mržnjom i govora mržnje** usmerenih prema manjinskim zajednicama. Ovi incidenti stvaraju atmosferu straha i nesigurnosti među pripadnicima manjina. Pravosudni sistem često ne odgovara adekvatno na zločine iz mržnje i diskriminaciju, što doprinosi osećaju nepravde i nejednakosti. Na kraju, ističe se da je **politička zastupljenost manjina** u državnim institucijama i na mjestima odlučivanja ostaje niska, što ograničava njihove mogućnosti da utiču na donošenje odluka koje se tiču njihovih prava i interesa. Sveobuhvatno, izveštaj naglašava potrebu za boljom implementacijom zakona, većom političkom voljom i **jačanjem institucionalne podrške** kako bi se unapredio položaj etničkih i vjerskih manjina u Crnoj Gori.

Ovi izveštaji međunarodnih i nevladinih organizacija jasno ukazuju **na potrebu za boljom implementacijom zakona o zaštiti manjina, povećanom inkluzijom u društveni i politički život, i jačanju borbe protiv diskriminacije i govora mržnje**. U tom kontekstu, evropske integracije i usklađivanje sa međunarodnim standardima mogu značajno doprineti poboljšanju položaja etničkih i vjerskih manjina u Crnoj Gori.

⁶ Open Society Foundations. (2022). "Izveštaj o pravima Roma u Crnoj Gori.": <https://www.opensocietyfoundations.org/>

⁷ Izveštaj o ljudskim pravima za Crnu Goru za 2023. godinu: <https://me.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/250/MONTENEGRO-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT-MNE.pdf>

Sa nalazima međunarodnih organizacija se u najvećoj mjeri slažu i izveštaji i istraživanja organizacija civilnog društva u Crnoj Gori. Kada je reč o ključnim istraživanjima i izveštajima nevladinih organizacija u Crnoj Gori, kao referentno i često citirano koristimo **longitudinalno istraživanje CEDEM-a** o etničkom distanciranju i diskriminaciji. U poslednjem izvještaju⁸ CEDEM-a za 2023 godinu ukazuje se na pozitivne trendove. Istraživanje je pokazalo **opšti trend smanjenja etničke distance u Crnoj Gori**, što bi moglo imati pozitivan uticaj na socijalnu koheziju i održivost multinacionalnog društva. Konkretno, smanjenje distance između Srba i Crnogoraca primećeno je, posebno u oblasti srodničkih odnosa, što sugerise na jačanje socijalne kohezije između ove dve etničke zajednice. Takođe, primećeno je i povećanje bliskosti Bošnjaka i Muslimana sa drugim etničkim grupama, posebno prema Srbima, što ukazuje na poboljšanje među-etničkih odnosa i inkluzivnosti. Ohrabrujuće je što je došlo do značajnog smanjenja etničke distance prema Albancima od strane pripadnika ostalih etničkih grupa, što može ukazivati na napredak u izgradnji među-etničkog poverenja. Takođe, primećeno je značajno smanjenje etničke distance prema Hrvatima i Romima među svim ispitivanim etničkim grupama, što ukazuje na pozitivan pomak u percepciji i odnosima prema ovim zajednicama. Međutim, i dalje postoji visok nivo etničke distance prema Romima od strane svih etničkih grupa, što ukazuje na potrebu za dodatnim naporima kako bi se prevazišle predrasude i izgradilo inkluzivnije društvo.

U istraživanju etničke distance CEDEM-a posebno se naglašavaju generacijske razlike u etničkom distanciranju. **Mladi, posebno oni mlađi od 30 godina, pokazuju manje etničke distance** u poređenju sa starijom populacijom. Razlika u percepciji etničkih razlika između generacija je izražena, što sugerise na generacijski jaz. Kada se posmatraju specifične etničke grupe, primećene su značajne razlike u etničkom distanciranju između mladih i starijih. Mladi Crnogorci i Albanci pokazuju manje distanciranje u poređenju sa starijim pripadnicima istih grupa. Analiza promena kroz vreme ukazuje na **progresivan trend smanjenja etničkog distanciranja među mladima**, s posebnim napretkom od 2019. godine. Faktori koji utiču na smanjenje etničke distance bili su najizraženiji 2019. godine, nakon čega je njihov uticaj postepeno opadao. Unutar-generacijske razlike pokazuju da mladi iz različitih generacija imaju različite nivoe promena u etničkom distanciranju tokom vremena, s milenijalcima koji su iskazali veću promenljivost. **Svaka generacija manje etnički se distancira u aktuelnom trenutku u odnosu na 2007. godinu, što ukazuje na kumulativni trend smanjenja etničke distance kroz generacije.**

Izveštaj CEDEM-a nadalje detaljno i longitudinalno tretira **problem diskriminacije** u Crnoj Gori. U ovom segmentu istraživanje je pokazalo da većina građana smatra da diskriminacija prema nacionalnim manjinama nije izražena, ali pripadnici nacionalnih manjina često doživljavaju veći stepen diskriminacije. Naročito, **Bošnjaci/Muslimani i Albanci često percipiraju diskriminaciju, posebno u oblastima rada i obrazovanja**. Rezultati istraživanja ukazuju na značajne razlike u iskustvima i percepcijama diskriminacije među različitim

⁸ <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/02/Etnicka-distanca-u-Crnoj-Gori-Decembar-2023.-2.pdf>

etničkim grupama. Analizom podataka o diskriminaciji, uočene su **ključne oblasti u kojima se diskriminacija najčešće javlja - rad i zapošljavanje, kao i obrazovanje**. Nadalje, istraživanje je otkrilo zabrinjavajuće stavove unutar većinskog naroda u vezi sa spremnošću na otvorenu diskriminaciju u oblasti zapošljavanja. Veliki broj Srba i Crnogoraca podržava ideju da bi poslovi trebalo da idu pripadnicima većinskog naroda pre nego pripadnicima nacionalnih manjina.

Ovi podaci ukazuju na potrebu za konkretnim merama kako bi se smanjila diskriminacija u oblasti zapošljavanja i obrazovanja.

Istraživanje CEDEM-a se posebno bavilo i **problemima nasilja nad manjinama**. Istraživanje je identifikovalo različit stepen uskraćivanja prava nacionalnim manjinama u različitim oblastima, pri čemu su se **zapošljavanje, tretman od strane državnih organa i obrazovanje** istakle kao oblasti s najizraženijim problemima. Ovo dodatno naglašava ozbiljnost problema u oblasti zapošljavanja, što je već prethodno uočeno u merenju diskriminacije. Analiza procjene nepoštovanja prava direktno iz ugla pripadnika nacionalnih manjina otkriva zabrinjavajuće nalaze. Više od trećine Bošnjaka/Muslimana i Albanaca smatra da se prava nacionalnih manjina nedovoljno poštuju ili uopšte ne poštuju. Ovi rezultati ukazuju na značajnu percepciju nepoštovanja prava, posebno među pripadnicima manjinskih zajednica. Poređenje sa prethodnim istraživanjem iz 2019. godine ukazuje na značajne promene u percepciji među pripadnicima različitih etničkih grupa. **Srbi naglašavaju smanjenje percepcije ugroženosti njihovih prava nakon političkih promena, dok Bošnjaci/Muslimani izražavaju povećanu zabrinutost**. Ovi rezultati sugerišu na politički kontekst i uticaj promena u vlasti na percepciju prava nacionalnih manjina.

Procena stepena nasilja prema pripadnicima nacionalnih manjina ukazuje na postojanje problema, posebno u oblastima **zapošljavanja i obrazovanja**. Na kraju, zapažen je trend da pripadnici nacionalnih manjina koji politički participaciju u vlasti manje percipiraju nepoštovanje prava i nasilje. Ovi nalazi ukazuju na **ozbiljan nedostatak nezavisnih institucija** koje bi štatile prava svih građana nezavisno od političkih promena.

Strategija manjinske politike Vlade za period 2024 – 2025

Strategije manjinske politike predstavlja sveobuhvatnu inicijativu Vlade usmerenu ka izgradnji inkluzivnog društva koje poštuje i neguje kulturnu raznolikost. Kroz sveobuhvatni pristup u oblastima **obrazovanja, zapošljavanja, kulture, političke participacije i medijskog predstavljanja**, plan teži jačanju integracije manjinskih zajednica i promociji međuetničke tolerancije. Očekuje se da će implementacija ove strategije doprineti stvaranju društvenog okruženja u kojem će svi građani imati jednake prilike za razvoj, a različitosti će biti viđene kao bogatstvo, a ne prepreka. Kroz promovisanje kulturnog identiteta, političke participacije i medijske reprezentacije, Crna Gora teži da postane primer inkluzivnog društva u kojem se razlike poštuju i cene, čime se osigurava održiva budućnost zasnovana na principima

jednakosti, razumevanja i saradnje.

Crna Gora, kao multietnička i multikulturalna zemlja, čini se na putu prema inkluzivnijem i prosperitetnijem društvu kroz usvajanje Akcionog plana za integraciju manjina. Ovaj plan se zasniva na pet ključnih oblasti, čije su integracija i napredak od suštinskog značaja za ostvarivanje socijalne pravde, ekonomske stabilnosti i kulturnog bogatstva zemlje. Za izradu ovog akcionog plana primenjen je ozbiljan metodološki pristup koji je uključivao analizu prethodne strategije (2019-2023), korišćenje referentnih podataka zvanične statistike, kao i relevantna istraživanja sprovedena od strane relevantnih organizacija. Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava formiralo je Radnu grupu za izradu strategije (odluka: 06-040/23-1046/28; dana 0.7.02.2024), sa ukupno 33 člana ove grupe. Članovi radne grupe predstavnici su svih relevantnih institucija i manjinskih zajednica u Crnoj Gori. Ministarstvo je organizovalo dva sastanka/okrugla radne grupe, na kome su identifikovani problemi, prioriteti, akcije i mere koje treba preduzeti kako bi strategija imala realan oslonac zasnovan na potrebama manjinskih naroda. Kroz ovaj proces, postignut je konsenzus sa svim relevantnim institucijama koje se bave pitanjima multikulturalnosti i tolerancije, što je rezultiralo planskim dokumentom koji odražava široku podršku i angažman svih relevantnih aktera. Drugim rečima, strategije i prateći akcioni plan je zasnovan na predlozima radne grupe, pri čemu su sve odluke o aktivnostima i merama postignute konsenzusom.

Oblasti koje su obuhvaćene Strategijom su:

1. **Obrazovanje:** Cilj je unapređenje poštovanja multikulturalnosti i multietničnosti u obrazovnom sistemu Crne Gore kroz jačanje kapaciteta obrazovnih ustanova i primenu principa afirmativne akcije. Kumulativni efekat je stvaranje inkluzivnog obrazovnog okruženja koje podstiče razumevanje i poštovanje različitosti među učenicima i nastavnicima.
2. **Zapošljavanje:** Osnovni cilj je osnaživanje društveno-ekonomske integracije manjinskih zajednica kroz implementaciju postojećih normativnih rešenja i instrumenata zapošljavanja. Kroz ove aktivnosti, očekuje se povećanje zastupljenosti manjinskih grupa u radnoj snazi i stvaranje jednakih prilika za sve građane Crne Gore na tržištu rada.
3. **Kultura i identitet:** Fokus je na očuvanju kulturno-istorijske baštine manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica kao važnog segmenta ukupnog kulturno-istorijskog nasleđa Crne Gore. Kroz aktivnosti u ovoj oblasti, očekuje se jačanje osećaja pripadnosti, afirmacija identiteta i promocija kulturnih vrijednosti manjinskih grupa.
4. **Politička participacija:** Cilj je obezbeđenje autentičnog političkog predstavljanja i participacije manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica u političkom životu Crne Gore. Očekuje se aktivno učešće manjinskih grupa u političkom procesu, što će doprineti demokratskoj inkluziji i reprezentativnosti političkih institucija.

5. **Mediji i medijsko predstavljanje:** Glavni cilj je jačanje kulturnog identiteta manjinskih naroda i promocija međuetničke tolerancije putem medijskog predstavljanja. Kroz ove aktivnosti, očekuje se kreiranje medijskog prostora koji podstiče razumevanje, poštovanje i inkluziju različitih etničkih grupa u crnogorskom društvu.

Ovih pet stubova Strategije za integraciju manjina predstavljaju temelje održive budućnosti Crne Gore, u kojoj svaki građanin ima priliku da živi punim životom, slobodno izražava svoj identitet i doprinosi zajednici u kojoj živi. U nastavku sledi tabelarni prikaz svih ciljeva, mera i aktivnosti koje su predviđene AP 2024 - 2027

Konsekventno, nakon realizacije Strategije, očekujemo sledeće ishode:

1. **Obrazovanje:** Očekujemo unapređenje razumevanja i poštovanja multikulturalnosti i multietničnosti među učenicima i nastavnicima. Takođe, očekujemo stvaranje inkluzivnog obrazovnog okruženja koje će podsticati raznolikost i toleranciju.
2. **Zapošljavanje:** Očekujemo povećanje zastupljenosti manjinskih grupa na tržištu rada i smanjenje socio-ekonomske nejednakosti među različitim etničkim grupama.
3. **Kultura i identitet:** Očekujemo jačanje osećaja pripadnosti i identiteta među manjinskim zajednicama, kao i promociju kulturnog nasleđa tih grupa kao integralnog dela crnogorskog društva.
4. **Politička participacija:** Očekujemo veće učešće manjinskih grupa u političkom procesu, što će rezultirati većom demokratskom reprezentativnošću i inkluzijom u političkim institucijama.
5. **Mediji i medijsko predstavljanje:** Očekujemo da će medijsko predstavljanje manjinskih grupa doprinijeti jačanju međuetničke tolerancije i razumevanja među različitim etničkim grupama, čime će se stvoriti medijski prostor koji podstiče inkluziju i poštovanje različitosti.

Prema tome, nakon realizacije ovog Akcionog plana i referentne Strategije, očekuje se sveobuhvatno unapređenje društva Crne Gore kroz jačanje kulturne raznolikosti, multikulturalnosti i međuetničke tolerancije. Očekujemo da će ovi napori rezultirati inkluzivnijim obrazovnim sistemom, povećanom zastupljenošću manjinskih grupa na tržištu rada, afirmacijom kulturnog identiteta manjinskih zajednica, većim političkim učešćem manjinskih grupa i stvaranjem medijskog prostora koji podstiče razumevanje, poštovanje i inkluziju svih etničkih grupa u crnogorskom društvu.

Ukupna sredstva potrebna za realizaciju 49 aktivnosti u pet oblasti za dve godine iznosi 253 000 EVRA

Oblast: Obrazovanje

Obrazovanje je temelj svakog društva i ključni faktor u ostvarivanju individualnih potencijala, ali i u razvoju zajednice kao celine. Kada govorimo o manjinskoj politici, značaj obrazovanja postaje još veći, jer pruža osnovu za jačanje identiteta, promovisanje kulture i jezika, te osnaživanje manjinskih zajednica.

Manjinske zajednice često se suočavaju sa izazovima u pristupu obrazovanju, neretko i zbog jezičkih, kulturnih ili ekonomskih barijera. Stoga, razvoj inkluzivnog obrazovnog sistema koji uvažava specifičnosti i potrebe manjinskih grupa postaje imperativ. Kroz prilagođene programe i politike, obrazovanje može postati sredstvo za osnaživanje manjinskih zajednica, te promovisanje njihove participacije u društvu.

Obrazovanje kao sredstvo integracije manjinskih grupa u društvo nije samo pitanje prava, već i investicija u budućnost. Pružajući kvalitetno obrazovanje svim pripadnicima društva, bez obzira na njihovu nacionalnu ili kulturnu pripadnost, stvara se osnova za izgradnju inkluzivnog i tolerantnog društva.

Osim toga, obrazovanje ima ključnu ulogu u očuvanju kulturnog i jezičkog identiteta manjinskih zajednica. Kroz učenje jezika, istorije, i tradicija, obrazovanje doprinosi očuvanju kulturnog nasleđa i jačanju osećaja pripadnosti.

Napredak u oblasti obrazovanja manjinskih grupa takođe doprinosi ekonomskom razvoju zajednice. Kvalifikovana radna snaga koja proističe iz obrazovanih manjinskih grupa doprinosi ekonomiji zemlje, te otvara nove mogućnosti za prosperitet i razvoj.

Ukupno gledano, obrazovanje je ključni element manjinske politike jer pruža temelj za inkluzivno društvo, jačanje identiteta i kulture, ekonomski razvoj, te osigurava da nijedan pripadnik društva ne bude zapostavljen ili diskriminisan na osnovu svoje nacionalne ili kulturne pripadnosti.

Prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u obrazovanju su regulisana nizom zakona, uključujući Ustav Crne Gore, Zakon o manjinskim pravima i slobodama, Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, kao i drugim relevantnim zakonima iz ove oblasti. U cilju promovisanja međusobnog razumevanja i tolerancije, obrazovni sistem je koncipiran tako da uključuje obavezne i izborne predmete koji obrađuju teme ljudskih prava i interkulturalizma.

Škole su obavezne da u svoj otvoreni kurikulum uključe 20% nastavnih sadržaja koji se kreiraju u saradnji sa lokalnom zajednicom, što omogućava izučavanje specifičnosti jezika, kulture, istorije i drugih aspekata manjinskih naroda. Sistem obrazovanja i vaspitanja teži razvoju demokratskih vrijednosti i stvaranju inkluzivnog okruženja, uz zabranu diskriminacije u oblasti obrazovanja i vaspitanja.

Crna Gora je postigla određene uspehe u oblasti obrazovanja, što je prepoznato kroz zatvaranje poglavlja 26 "Obrazovanje i kultura" u procesu evropskih integracija. Na teritorijama gde živi značajan broj pripadnika albanske nacionalnosti, obrazovanje se sprovodi na albanskom jeziku, uključujući i predškolsko vaspitanje, osnovno i srednje obrazovanje. Takođe, postoji studijski program za učitelje na albanskom jeziku na Univerzitetu Crne Gore.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, u saradnji sa drugim institucijama, svake godine obezbeđuje mjesta na univerzitetima u državama kao što su Republika Albanija i Republika Kosovo za studente albanske nacionalnosti iz Crne Gore. Ovaj pristup obrazovanju manjina je u skladu sa ustavnim principima i teži integraciji manjinskih grupa, uz poštovanje njihovog identiteta.

Planirane mjere u oblasti obrazovanja imaju za cilj unapređenje obrazovanja pripadnika manjinskih zajednica kroz edukaciju, promociju tolerancije, i stvaranje inkluzivnog obrazovnog okruženja. Edukacija nastavnog i rukovodećeg kadra o međuetničkoj i međukulturnoj toleranciji i statusu manjinskih prava, kao i organizacija programa poput "Škole tolerancije", omogućiće osoblju i učenicima da bolje razumeju izazove s kojima se suočavaju pripadnici manjinskih grupa i da promovišu prihvatanje različitosti. Kroz naučne konferencije i radionice, studenti će imati priliku da doprinesu razumevanju i promociji prava manjinskih zajednica. Takođe, seminari o modernim metodama integrativne nastave omogućiće nastavnom kadru da primenjuje efikasne strategije za podršku različitostima među učenicima. Analizom sadržaja udžbenika i organizacijom okruglih stolova o uvođenju građanskog obrazovanja, te promocijom kulture poštovanja i razumevanja kroz serije radionica, očekuje se unapređenje obrazovnog sistema koji podstiče toleranciju i inkluziju. Dodatno, promene u pravilniku ministarstva prosvete i pilot projekti u školama sa dominantnim manjinskim narodima doprineće promociji interkulturalizma i razumevanja različitosti u obrazovanju.

Strateški cilj: Unaprijeđeno poštovanje principa multikulturalnosti i multietničnosti u obrazovnom sistemu Crne Gore u skladu sa međunarodnim i nacionalnim standardima, kroz dalje jačanje kapaciteta obrazovnih ustanova i primene principa afirmativne akcije.

Strateški cilj se ima ostvariti posredstvom dva operativna cilja i dolje navedenih aktivnosti po ciljevima.

Operativni cilj 1: Podizanje kapaciteta obrazovnog sistema

Aktivnosti:

1.1.0 Edukacija nastavnog kadra po pitanju međuentičke i međukulturne tolerancije i statusa manjinskih prava: Kroz edukativne programe i seminare, nastavni kadar će biti osposobljen za rad u multikulturalnom okruženju, sa posebnim fokusom na razumjevanje i poštovanje prava manjinskih zajednica.

1.1.1 Edukacija rukovodećeg kadra po pitanju međuentičke tolerancije i statusa manjinskih prava: Rukovodeći kadar obrazovnih institucija će proći obuke i radionice kako bi bolje razumjeli izazove i potrebe manjinskih grupa, te kako bi mogli adekvatno da podrže integraciju i inkluziju u školskom okruženju.

1.1.2 Održavanje “Škole tolerancije - različiti ali su nam prava jednaka”: Kroz ovaj program, učenici i nastavno osoblje će imati priliku da razmotre probleme s kojima se suočavaju pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica, te da promovišu prihvatanje nacionalne, etničke i vjerske različitosti.

1.1.3 Naučna konferencija za participaciju studenata, interkulturalni dijalog i manjinske zajednice: Ova konferencija će omogućiti studentima da učestvuju u interkulturalnom dijalogu i istraživanju, te da doprinesu razumevanju i promociji prava manjinskih zajednica.

1.1.4 Organizovati 3 seminara o modernim metodama integrativne nastave: Kroz ove seminare, nastavni kadar će biti osposobljen da primenjuje moderne metode nastave koje podstiču inkluziju i podržavaju različitosti među učenicima.

1.1.5 Sprovesti analizu sadržaja udžbenika: Analizom udžbenika će se proceniti u kojoj mjeri su prisutni sadržaji koji se odnose na manjinske zajednice, kako bi se osiguralo da obrazovni materijali odražavaju stvarnu raznolikost crnogorskog društva.

1.1.6 Organizacija okruglog stola o uvođenju građanskog obrazovanja: Kroz ovaj okrugli sto će se raspravljati o značaju uvođenja građanskog obrazovanja kao obaveznog predmeta u osnovnim i/ili srednjim školama, kako bi se podstakla tolerancija i poštovanje različitosti.

1.1.7 Serija radionica o značaju i posledicama govora mržnje: Kroz ove radionice, učenici će biti osposobljeni da prepoznaju, razumiju i suprotstave se govoru mržnje, čime se promovise kultura poštovanja i razumjevanja među mladima.

1.1.8 Održavanje okruglog stola o značaju manjinskog identiteta i autonomije: Kroz ovaj okrugli sto će se raspravljati o značaju očuvanja i promocije manjinskog identiteta, kao i o ulozi i značaju manjinskih prava u crnogorskom društvu.

Operativni cilj - 1.2: *Unapređivanje normativnog i zakonskog okvira usmjerenog na poboljšanje položaja nacionalnih manjina*

1.2.0 Razmatranje promene u pravilniku ministarstva prosvete: Razmatraće se promene u

pravilniku ministarstva prosvete kako bi se uveli novi zahtevi za sticanje licence, uključujući prisustvo na okruglim stolovima, seminarima i tribinama kao uslov za sakupljanje bodova.

1.2.1 Radionice na temu interkulturalnosti u opštinama sa naglašenim procentom manjinskih naroda: Kroz ove radionice će se promovisati interkulturalnost i tolerancija u sredinama gde su manjinske zajednice posebno prisutne.

1.2.2 Pilot projekat edukativnog paketa u tri škole sa dominantnim manjinskim narodima: Kao pilot projekat će se sprovesti edukativni program u tri škole gde su dominantni manjinski narodi, s ciljem promocije interkulturalizma i razumevanja različitosti.

1.2.3 Unapređenje saradnje sa obrazovnim ustanovama iz drugih zemalja: Kroz međunarodne konferencije će se unaprediti saradnja između crnogorskih obrazovnih ustanova i ustanova iz drugih zemalja, sa fokusom na promociji interkulturalnog dijaloga i razmjene iskustava.

1.2.4 Istraživanje o toleranciji i poznavanju manjinskih prava kod učenika srednjih škola: Sprovedenjem istraživanja će se proceniti stepen tolerancije i poznavanja manjinskih prava kod učenika srednjih škola, što će pružiti osnovu za dalje planiranje i implementaciju aktivnosti.

Ove aktivnosti su usmerene ka stvaranju inkluzivnog i tolerantnog obrazovnog okruženja koje će omogućiti svim učenicima da ostvare svoj puni potencijal, bez obzira na njihovu etničku pripadnost ili kulturnu raznolikost.

KUMULATIVNI PREGLED AP U OBLASTI OBRAZOVANJA:

Broj aktivnosti: 14

Ukupna predviđena sredstva: 55 000 EUR

Aktivnost	Indikator Rezultata	Institucija	Početni i Kranji rok	Planirana i Utrošena sredstva
1.1.0 Edukacija nastavnog kadra po pitanju međuentičke i međukulturne tolerancije i statusa manjinskih prava	Edukovano najmanje 70 (sedamdeset) nastavnika osnovnih i srednjih škola	Nosilac: MPNI Partner: a) Direktorat za interkulturalizam- (MLJMP) b) Opštine Rožaje, Gusinje, Tuzi, Bar, Ulcinj, Herceg Novi, Tivat	II kvartal 2024.godine II kvartal 2025. godine	Planirani budžet UKUPNO: 10 500 a) MPNI- 2 000 b) MJMP-1 500 c) Opštine partneri – 7 000 (7 x 1 000)
1.1.1 Edukacija rukovodećeg kadra po pitanju međuentičke tolerancije i statusa manjinskih prava	Edukovano najmanje 40 (četerdeset) rukovodioca	a) Nosilac: MPNI b) Partneri opštine: Bijelo Polje, Pljevlja, Kotor, Tivat i Herceg Novi)	I kvartal 2025.godine IV kvartal 2025. godine	Planirani budžet UKUPNO: 6000 a) MPNI – 1 000 b) Opštine partneri – 5 000 (5 x 1 000)
1.1.2 Održavanje “Škole tolerancije- različiti ali su nam prava jednaka” u cilju prepoznavanja problema sa kojima se suočavaju pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i promovisanje prihvatanja nacionalne, etničke i vjerske različitosti kroz edukaciju učenika i nastavnog osoblja, izradu istraživanja i edukativnog materijala	Edukovano najmanje 50 učenika i 5 profesora ;- Urađeno istraživanje na uzorku od 100 lica ; Izrađen i podijeljen edukativni material.	Nosilac: MPNI	Od trećeg kvartala 2024. godine do trećeg kvartala 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 3000 MPNI
1.1.3 Naučna konferencija za participaciju studenata, interkulturalni dijalog i manjinske zajednice	Održana naučna konferencija	Nosilac: UCG/MLJMP,	II kvartal 2025.godine	Planirani budžet: UKUPNO: 2 000 a) UCG - 1 500 b) MLJMP - 500
1.1.4 Organizovati 3 seminara o modernim metodama integrativne nastave sa primenom 20% kurikulima.	Organizovano 3 seminara . Teme seminara: 1. Moderne metode integrativne nastave 2. Multikulturalnost i interkulturalnos tu nastavi. Realizovano 20% otvorenog kulrikuluma u skladu sa potrebama lokalne sredine.	Nosilac: MPNI/MKM Partneri: ZZŠ/NSNM	III kvartal 2024.godine IV kvartal 2024. godine III kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 7 000 a) MPNI – 1 000 b) Šest (6) NSNM – 6 000 (svaki NSNM =1 000)
1.1.5 Sprovesti analizu sadržaja kako bi se utvrdilo u kojoj meri je manjinski sadržaj prisutan u udžbenicima.	Sprovedeno istraživanje/analiza sadržaja zajedno sa obradom podataka i izveštajem po pitanju mere prisutnosti sadržaja u udžbenicima	Nosilac: ZUNS Partneri: ZZŠ/IC/NSNM	II kvartal 2024.godine	Planirani budžet: UKUPNO: 2 000 MPNI

1.1.6 Organizacija okruglog stola po pitanju uvođenja građanskog obrazovanja kao obaveznog predmeta u osnovnim i/ili srednjim školama.	Organizovan okrugli sto	Nosilac: MLJMP Partneri: NSNM	I kvartal 2025.godine	Planirani budžet : UKUPNO: 2 500 MLJMP
1.1.7 Serija radionica u target školama o značaju I posledicama govora mržnje	Održati 7 (sedam) radionica u sedam škola odnosno sedam opština i to: Petnjica, Plav, Pljevlja, Bijelo Polje, Tuzi, Kotor, Ulcinj	Nosilac: MLJMP Partneri: NSNM	II kvartal 2024.godine II kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 7 500 a) MPNI – 1 500 b) NSNM - 6.000 (6 NSNM x 1 000)
1.1.8 Održati okrugli sto sa participacijom studenata na temu značaja manjinskog identiteta i autonomije kao i zastupljenosti i značaju manjinskih prava	Održan okrugli sto	Nosilac: UCG Partneri: MLJMP/NSMN	IV kvartal 2025.godine	Planirani budžet: UKUPNO: 1 500 a) UCG – 750 b) MLLJMP - 750
1.2.0 Razmotriti promenu pravilnika ministarstva prosvete o sticanju licence u vidu uvođenja zahteva za prisustvo okruglim stolovima, seminarima, tribinama kao uslova za sakupljanje bodova	Izveštaj o mogućim promenama Pravilnika Ministarstva prosvete sa evaluacijom postupka i efekata uvođenja novog Pravilnika	Nosilac: MLJMP Partneri: NSMN	I kvartal 2025.godine	Planirani Budžet: Nijesu potrebna materijalna sredstva
1.2.1. Radionice na temu interkulturalnosti u opštinama i sredinama gde postoji naglašen procenat manjinskih naroda	Organizovano najmanje 6 (šest) radionica u opštinama: Rožaje, Bijelo Polje, Petnjica, Plav, Tuzi, Ulcinj)	Nosilac: MLJMP Partneri: LS/NSNM,	III kvartal 2024.godine II kvartal 2025. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 3 000 a) MLJMP - 500 b) Opštine (LS) navedene kao partneri – 2 500
1.2.2. Kao pilot projekat, napraviti edukativni paket u tri škole gde su dominantni manjinski narodi, koji (projekat)ima tri radionice sa ciljem širenja interkulturalizma	Održati po pet radionica u tri škole (Bijelo Polje, Tivat, Ulcinj) na temu širenja interkulturalizma	Nosilac: Opštine: Bijelo Polje, Tivat, Ulcinj	III kvartal 2025.godine IV kvartal 2025. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 3 000 Svaka navedena opština po 1 000
1.2.3. Unaprijediti saradnju između obrazovnih ustanova, radnika i učenika sa obrazovnim ustanovama, radnicima i učenicima iz drugih zemalja putem međunarodnih konferencija.	Realizovano najmanje 2 međunarodne konferencije/edukacija/projekta u oblasti obrazovanja; Potpisan najmanje jedan memorandum o saradnji između crnogorskih obrazovnih ustanova i obrazovnih ustanova zemalja iz okruženja.	Nosilac: MPNI/ MLJMP Partneri: NSNM	III kvartal 2024.godine IV kvartal 2024. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 4 000 a) MPNI – 2 000 b) MLJMP – 2 000
1.2.4. Istraživanje po pitanju stepena tolerancije i poznavanja manjinskih prava kod učenika srednjih škola	Sprovedeno istraživanje	Nosilac: MLJMP Partneri: NSNM	IV kvartal 2024.godine IV kvartal 2025. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 3 000 MLJMP

--	--	--	--	--

Oblast: Zapošljavanje

Proaktivna politika u zapošljavanju manjina ima značajnu ulogu u stvaranju inkluzivnog društva i promovisanju ekonomske ravnopravnosti. Kroz različite mere i inicijative, ova politika doprinosi smanjenju nejednakosti na tržištu rada i omogućava pripadnicima manjinskih grupa da ostvare svoje profesionalne potencijale.

Jedan od ključnih aspekata proaktivne politike u zapošljavanju manjina je stvaranje prilika za pristup obrazovanju, obuci i osposobljavanju. Kroz programe stručnog usavršavanja i podršku u obrazovanju, manjinske grupe imaju veće šanse da steknu potrebne veštine i kvalifikacije za određena zanimanja.

Osim toga, promovisanje diverziteta na radnom mestu kroz politike afirmativne akcije može doprinijeti stvaranju inkluzivne radne sredine. Aktivno traženje različitosti u regrutovanju i zapošljavanju može donijeti raznolikost u timovima, što može voditi inovacijama i boljim poslovnim rezultatima.

Proaktivna politika u zapošljavanju manjina, takođe, može uključivati podsticaje za poslodavce koji zapošljavaju manjinske radnike, kao i osiguranje jednakih mogućnosti za napredovanje na poslu. Time se osigurava da manjinske grupe imaju pristup istim mogućnostima za razvoj karijere kao i ostali radnici.

Kroz ove i druge mere, proaktivna politika u zapošljavanju manjina doprinosi stvaranju pravednijeg i inkluzivnijeg društva, te osigurava da se potencijali svih članova zajednice maksimalno iskoriste u procesu ekonomske izgradnje i razvoja.

U ovoj strategiji predlažemo mjere koje imaju za cilj poboljšanje zapošljavanja pripadnika manjinskih zajednica i stvaranje inkluzivnijeg radnog okruženja. Edukacije o pravima zaposlenih i pozitivno-pravnim rešenjima, kao i obuke za savetnike za zapošljavanje,

omogućiće bolje razumjevanje prava i potreba manjinskih radnika, što će doprinijeti većem poštovanju njihovih prava i efikasnijem programu zapošljavanja. Pružanje stručne pomoći za radno-socijalnu integraciju omogućiće pripadnicima manjinskih zajednica da steknu potrebna znanja i vještine za uspješno uključivanje na tržište rada. Sprovođenje istraživanja o zastupljenosti manjinskih naroda u državnim organima i organizacija okruglog stola o stopi zaposlenosti manjinskih naroda u javnoj upravi omogućiće analizu postojećih trendova i procesa, kao i raspravu o potencijalnim oblastima za unapređenje politika zapošljavanja. Kroz treninge za senzibilizaciju zaposlenih u javnoj upravi i pravosudnim organima, očekuje se bolje razumjevanje manjinskih prava i potreba, što će doprinjeti unapređenju pristupa i odnosa prema pripadnicima manjinskih zajednica u radnom okruženju.

Strateški cilj: O snažena društveno-ekonomska integracija pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica putem implementacije postojećih normativnih rešenja i instrumenata zapošljavanja.

Aktivnosti:

2.1.1 Organizovati edukacije o pozitivno-pravnim rešenjima: Kroz ove edukacije će se informisati poslodavci i zaposleni o pravima zaposlenih, kao i o rešenjima koja se odnose na upotrebu jezika i pisma manjina na lokalnom nivou, čime će se osigurati veće poštovanje prava manjinskih radnika.

2.1.2 Organizovati edukacije i obuke za savetnike za zapošljavanje: Savetnici za zapošljavanje će proći obuke i edukacije kako bi se bolje pripremili za rad sa teže zapošljivim kategorijama, uključujući i pripadnike manjinskih zajednica, što će doprinijeti većoj efikasnosti programa zapošljavanja.

2.1.3 Pružanje stručne pomoći za radno-socijalnu integraciju: Kroz ovu aktivnost će se pružiti stručna pomoć pripadnicima manjinskih zajednica u procesu radno-socijalne integracije, kako bi stekli potrebna znanja i vještine za uspješno uključivanje na tržište rada.

2.1.4 Sprovesti istraživanje o zastupljenosti manjinskih naroda u državnim organima: Kroz ovo istraživanje će se prikupiti podaci o zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima i organima javne uprave, čime će se dobiti uvid u aktuelnu situaciju i potencijalne oblasti za unapređenje.

2.1.5 Održati okrugli sto o stopi zaposlenosti manjinskih naroda u javnoj upravi: Kroz ovaj okrugli sto će se raspravljati o stopi zaposlenosti manjinskih naroda u javnoj upravi, uz analizu postojećih trendova i procesa, što će pružiti osnovu za donošenje efikasnijih politika zapošljavanja.

2.1.6 Sprovesti treninge za senzibiliziranje zaposlenih u javnoj upravi i pravosudnim organima: Kroz ove treninge će se osposobiti zaposleni u javnoj upravi i pravosudnim organima da bolje razumeju manjinska prava i potrebe, čime će se unaprediti pristup i odnos prema pripadnicima manjinskih zajednica.

KUMULATIVNI PREGLED AP U OBLASTI ZAPOŠLJAVANJA:

Broj aktivnosti: 6

Ukupna predviđena sredstva: 23 500 EUR

Aktivnost	Indikator Rezultata	Institucija	Početni i Kranji rok	Planirana i Utrošena sredstva
2.1.1. Organizovati edukacije o pozitivno-pravnim rješenjima koje se odnose na prava zaposlenih, kao i rješenjima iz oblasti upotrebe jezika i pisma manjina na lokalnom nivou.	Edukovano najmanje 100 zaposlenih u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave na pozicijama rukovodioca visokog nivoa.	Nosilac: MLJMP Partneri: UZK/ Opština Ulcinj, ULJR	II kvartal 2024.godine IV kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 3 000 MLJMP
2.1.2. Organizovati edukacije i obuke za senzibilizaciju savjetnika za zapošljavanje za rad sa teže zapošljivim kategorijama, među koje spadaju i pripadnici manjinskih zajednica	Obučeno najmanje 15 savjetnika za zapošljavanje	Nosilac: MLJMP Partneri: Help/MRSS	II kvartal 2024.godine II kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 3 500 a) MLJMP – 2 500 b) MRSS – 1 000
2.1.3 Pružanje stručne pomoći kroz proces radno-socijalne integracije radi sticanja znanja i vještina potrebnih za uključivanje na tržište rada	Broj uključenih lica shodno procjeni potreba za lica koje se nalaze na evidenciji ZZZCG I dinamikom njihovih novih prijavljivanja	Nosilac: ZZZ	III kvartal 2024.godine III kvartal 2024. godine	Planirani budžet: Nijesu potrebna dodatna sredstva
2.1.4 Sprovesti istraživanje u cilju prikupljanja podataka za izradu Informacije o zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima, organima javnih uprava, službama Predsjednika Crne Gore, Skupštine Crne Gore, Vlade Crne Gore, sudovima, državnom tužilaštvu i organima lokalne samouprave.	Realizovano istraživanje	Nosilac: MLJMP Partner: UZK	IV kvartal 2024.godine	Planirani budžet: UKUPNO: 8 000 MLJMP
2.1.5. Održati okrugli sto po pitanju stope zaposlenosti manjinskih naroda u javnoj upravi zajedno sa longitudinalnim istraživanjem postojećih trendova i procesa	Održan okrugli sto i sprovedeno istraživanje	Nosilac: MJU Partneri: MLJMP/NSNM	I kvartal 2025.godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 3 000 MJU
2.1.6 Sprovesti treninge za senzibilisanje zaposlenih u javnoj upravi i pravosudnim organima o manjinskim pravima.	Sprovesti najmanje dva (2) treninga za senzibilisanje zaposlenih	Nosilac: MLJMP Partner: NSNM	III kvartal 2024.godine IV kvartal 2024. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 4 000 a) MLJMP – 1 000 b) NSNM – 3000 (Svaki NSNM – 500)

Oblast: Kultura i Identitet

Promovisanje kulture i identiteta manjina kroz proaktivne politike igra ključnu ulogu u očuvanju kulturnog bogatstva i raznolikosti društva. Ove politike pružaju podršku manjinskim zajednicama u očuvanju svoje kulturne baštine, jezika, običaja i tradicija, što doprinosi jačanju njihovog osjećaja pripadnosti i identiteta.

Jedan od osnovnih aspekata proaktivne politike u oblasti kulture i identiteta manjina je podrška kulturnim institucijama i organizacijama koje promovišu manjinsku kulturu i umetnost. Kroz finansijsku podršku, organizaciju kulturnih događaja i manifestacija, kao i podršku u objavljivanju i distribuciji kulturnih sadržaja, ove politike omogućavaju manjinskim zajednicama da izraze svoj identitet i doprinesu kulturnom životu društva u celini.

Takođe, proaktivna politika u oblasti kulture i identiteta manjina može uključivati i obrazovne programe koji promovišu multikulturalizam i međusobno poštovanje. Kroz inkluzivne kurikulume i programe obrazovanja o kulturnoj raznolikosti, škole mogu pružiti učenicima priliku da nauče o različitim kulturama i tradicijama, te razviju toleranciju i poštovanje prema drugima.

Pored toga, podrška jeziku manjina kroz programe jezičke revitalizacije, te podršku kulturnim centrima i udruženjima je, takođe, važan deo proaktivne politike u očuvanju identiteta manjina. Očuvanje jezika manjina ključno je za očuvanje njihovog kulturnog nasleđa i identiteta, te politike koje podržavaju ove napore imaju dugoročni pozitivan uticaj na očuvanje kulturne raznolikosti društva.

Kroz ove i druge mere, proaktivna politika u oblasti kulture i identiteta manjina doprinosi jačanju kulturnog pluralizma i promovisanju inkluzivnog društva u kojem se cene i poštuju različite kulture i identiteti.

U oblasti kulture i identiteta planirane su mere koje imaju za cilj očuvanje i promociju kulture i identiteta manjinskih naroda u Crnoj Gori. Kroz obelježavanje jubileja i književnih večeri posvećenih istaknutim piscima, kao i izdavanje knjiga autora manjinskih naroda i prevod monografija o kulturnom nasleđu, očekuje se afirmacija kulturne baštine i nacionalnog identiteta. Kampanje na društvenim mrežama i nacionalna kampanja za promociju tolerancije imaju za cilj smanjenje etničke distance i borbu protiv diskriminacije. Takođe, organizacija okruglih stolova, međunarodnih konferencija i promocija prakse Evropskog suda za ljudska

prava doprinijeće razmeni iskustava i jačanju saradnje u zaštiti prava manjinskih naroda. Kroz ove aktivnosti, očekuje se izgradnja inkluzivnog društva koje poštuje i neguje kulturnu raznolikost i identitete svih svojih građana.

Strateški cilj: Očuvanje kulturno-istorijske baštine manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica kao važan segment ukupnog kulturno-istorijskog nasljeđa Crne Gore.

Aktivnosti:

3.1.0 Obeležavanje 25 godina rada časopisa Koha Javore: Ova aktivnost će obeležiti značajni jubilej časopisa Koha Javore kao glasnika manjinskih zajednica i platforme za promociju kulturne raznolikosti.

3.1.1 Održavanje književne večeri posvećene Avdu Mehedoviću: Književna večer će biti posvećena istaknutom piscu Avdu Mehedoviću, čime će se promovisati književnost manjinskih zajednica.

3.1.2 Sprovođenje kampanje na društvenim mrežama radi promocije tolerancije: Kampanja će imati za cilj smanjenje etničke distance kroz promociju tolerancije i razumevanja među različitim etničkim grupama.

3.1.3 Sprovođenje nacionalne kampanje za promociju tolerancije i razumevanja: Nacionalna kampanja će biti usmerena ka borbi protiv nasilja i diskriminacije, sa posebnim fokusom na smanjenje etničke distance.

3.1.4 Izdavanje četiri knjige autora manjinskih naroda: Izdavanje knjiga će doprinijeti afirmaciji nacionalnih identiteta manjinskih naroda kroz književno stvaralaštvo.

3.1.5 Prevod, izdavanje i promocija monografije o Džubljeti: Monografija će biti prevedena i promovisana sa ciljem očuvanja kulturnog nasleđa i promocije nacionalne baštine.

3.1.6 Prevod i izdavanje elaborata o kulturnom nasleđu albanskog naroda: Elaborat će biti preveden i izdat kako bi se promovisalo i očuvalo kulturno nasleđe albanskog naroda.

3.1.7 Izdavanje kompletnog književnog dela autora Basri Čaprići: Ovo će omogućiti široj publici da upozna književno stvaralaštvo autora Basri Čaprić što doprinosi afirmaciji kulturne baštine.

3.1.8 Objavljivanje i promocija radova tematskog časopisa Montenegrin Journal for Social Sciences: Radovi će biti objavljeni i promovisani kako bi se podstakla naučna razmena i istraživanje u oblasti društvenih nauka.

3.1.9 Priprema, objavljivanje i promocija tri monografije o identitetu hrvatskog naroda: Monografije će biti objavljene i promovisane sa ciljem afirmacije identiteta hrvatskog naroda u Crnoj Gori.

3.1.10 Izrada elaborata za izradu leksikona Bošnjaka: Elaborat će biti izrađen kako bi se prikupili materijali za izradu leksikona Bošnjaka, čime će se doprineti očuvanju jezičke baštine.

3.1.11 Priprema, objavljivanje i promocija tri tematske publikacije o identitetu muslimanskog naroda: Publikacije će biti pripremljene, objavljene i promovisane kako bi se promovisao i očuvao identitet muslimanskog naroda.

3.1.12 Obeležavanje značajnih datuma manjinskih naroda: Ova aktivnost će obuhvatiti organizaciju događaja i manifestacija kojima se obelježavaju značajni datumi iz istorije i kulture manjinskih naroda.

3.1.13 Prevod monografije osnovne škole Bedri Elezaga: Monografija će biti prevedena na crnogorski jezik radi šire dostupnosti i promocije kulturnog nasleđa.

3.1.14 Organizacija okruglih stolova 'Ujedinjeni u različitostima': Okrugli stolovi će biti organizovani na godišnjem nivou u saradnji sa nacionalnim savetima kako bi se promovisala tolerancija i razumevanje.

3.1.15 Održavanje međunarodne konferencije nacionalnih saveta: Konferencija će okupiti nacionalne savjete zemalja regiona radi razmjene iskustava i promocije saradnje u oblasti zaštite prava manjinskih naroda.

3.1.16 Organizacija autorskih večeri i promocija knjiga albanskih pisaca: Kroz ove aktivnosti će se promovisati književnost albanskih pisaca iz Crne Gore i regiona.

3.1.17 Predstavljanje prakse Evropskog suda za ljudska prava: Kroz predstavljanje prakse Evropskog suda za ljudska prava će se promovisati zaštita prava manjinskih naroda.

Ove aktivnosti su od suštinskog značaja za očuvanje i promociju kulturnog nasljeđa manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori. Kroz implementaciju ovih aktivnosti, ostvariće se strateški cilj očuvanja kulturne raznolikosti i identiteta u crnogorskom društvu.

KUMULATIVNI PREGLED AP U OBLASTI KUTURE I IDENTITETA:

Broj aktivnosti: 18

Ukupna predviđena sredstva: 131 500 EUR

Aktivnost	Indikator rezultata	Institucija	Početni i krajnji rok	Planirana i utrošena sredstva
3.1.0. Obeležavanje 25 godina rada časopisa Koha Javore	Obeleženo 25 godina rada časopisa Koha Javore	Nosilac: Nacionalni savet Albanaca Partneri: Opština Tuzi, Opština Ulcinj, Opština Gusinje	II kvartal 2024.godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 4 000 a) Nacionalni savet Albanaca – 2 500 b) Opštine (LS) – 1500 (tri opštine po 500)
3.1.1 Održavanje književne večeri Avdu Mededoviću	Održano književno veče Avdu Mededoviću	Nosioци: MKM Partner: Opština Bijelo Polje	III kvartal 2024. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 2 500 a) MKM – 2 000 b) Opština Bijelo Polje - 500
3.1.2. Sprovođenje kampanje na društvenim mrežama radi promocije tolerancije sa ciljem smanjena etničke distance	Sprovedena kampanja na društvenim mrežama	Nosilac: NSNM Partner: MKM	III kvartal 2024. godine I kvartal 2025. godine III kvartal 2025. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 3 000 MKM
3.1.3. Sprovođenje kampanje na nacionalnom nivou sa ciljem promocije tolerancije i razumevanja u borbi protiv nasilja sa ciljem smanjenja etničke distance i diskriminacije	Sprovedena kampanja na nacionalnom nivou	Nosilac: MLJMP Partner: NSNM	III kvartal 2024. godine IV kvartal 2024. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 3 000 MLJMP
3.1.4. Izdavanje četiri knjiga autora manjinskih naroda u Crnoj Gori sa ciljem afirmacije nacionalnih identiteta	Izdate četiri knjige autora manjinskih naroda u Crnoj Gori	Nosilac: CEKUM	II kvartal 2024. godine II kvartal 2025. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 16 000 CEKUM
3.1.5. Prevod, izdavanje i promocija monografije o Džubljeti, sa ciljanom vrednošću od 200 primeraka	Prevedeno i izdato 200 primeraka monografije	Nosilac: Opština Tuzi	IV kvartal 2025. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 5 000 Opština Tuzi
3.1.6. Naći izdavača i prevesti elaborat o evidenciji kulturnog i materijalnog nasleđa albanskog naroda	Preveden Elaborat o evidenciji kulturnog i materijalnog nasleđa albanskog naroda	Nosilac: Opština Tuzi	I kvartal 2025. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 3 000 Opština Tuzi
3.1.7 Izdavanje kompletnog književnog dela autora Basri Čaprići	Izdato pet (5) knjiga autora Basri Čaprići	Nosilac: Opština Ulcinj Partner: Nacionalni savet Albanaca	I kvartal 2025. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 5 000 Opština Ulcinj
3.1.8 Objavljivanje i promocija radova tematskog časopisa	Objavljeni radovi časopisa	Nosilac: Srpski nacionalni savjet Crne Gore	II kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 5 000

Montenegrin Journal for Social Sciences broj 8. sa naučne konferencije				Srpski nacionalni savjet
3.1.9. Priprema, objavljivanje i promocija tri monografija koje se tiču afirmacije identiteta hrvatskog naroda	Objavljene tri monografije	Nosilac: Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore	II kvartal 2024. godine I kvartal 2025. godine IV kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 10 000 Hrvatsko nacionalno vijeće
3.1.10 Izrada elaborata za izradu leksikona Bošnjakih stvaralaca	Izrađen Elaborat	Nosilac: Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori	III kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 7 000 Bošnjačko vijeće
3.1.11 Priprema, objavljivanje i promocija tri tematske publikacije koje se tiču afirmacije identiteta muslimanskog naroda	Objavljeno najmanje tri tematske publikacije koje se tiču identiteta i afirmacije muslimanskog naroda	Nosilac: Savjet Muslimana Crne Gore	IV kvartal 2024. godine II kvartal 2025. godine IV kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 5 000
3.1.12 Obeležavanje značajnih datuma manjinskih naroda	Obeleženo najmanje dvanaest (12) značajnih datuma godišnje	Nosilac: NSNM	II kvartal 2024. godine III kvartal 2024. godine II kvartal 2025. godine III kvartal 2025. godine	Planirani Budžet: UKUPNO: 24 000 Šest NSNM po 4 000
3.1.13 Prevod monografije osnovne škole Bedri Elezaga (istorijat škole) na crnogorski jezik	Prevedena monografija osnovne škole Bedri Elezaga na crnogorski jezik	Nosilac: Nacionalni savjet Albanaca	III kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 24 000 Albanski nacionalni savjet
3.1.14. Organizacija po jednog okruglog stola 'Ujedinjeni u različitostima' na godišnjem nivou svih nacionalnih saveta	Organizovan najmanje jedan okrugli sto na godišnjem nivou na temu ujedinjeni različitostima svih nacionalnih saveta	Nosilac: MLJMP Partneri: NSMN	II kvartal 2024. godine IV kvartal 2024. godine I kvartal 2025. godine IV kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 6 000 MLJMP
3.1.15 Održati međunarodnu konferenciju nacionalnih saveta zemalja regiona.	Održana međunarodna konferencija nacionalnih saveta zemalja regiona.	Nosilac: MLJMP Partner: NSMN	IV kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 3 000 MLJMP

3.1.16 Organizacija autorskih večeri i promocija knjiga albanskih pisaca iz crne gore i zemalja regiona.	Organizovano autorskih večeri najmanje četiri (4) albanskih pisaca iz crne gore i zemalja regiona	Nosilac: CEKUM CEKUM Partneri: Nacionalni savet Albanaca	IV kvartal 2024. godine III kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 4 000 CEKUM
3.1.17 Predstavljanje prakse Evropskog suda za ljudska prava u pogledu predstavljanja koje se odnose na zaštitu prava manjinskih naroda.	Izveštaj o praksama ESLJP	Nosilac: MLJMP Partner: NSNM	I kvartal 2025.godine	Planirani budžet: UKUPNO: 2 000 MLJMP

Oblast: Politička participacija

Promocija političke participacije manjina predstavlja važan element u izgradnji inkluzivnog i demokratskog društva. Proaktivne politike koje podržavaju političko angažovanje manjinskih grupa osiguravaju da glasovi i perspektive manjinskih zajednica budu zastupljeni u političkom procesu.

Jedan od osnovnih načina promocije političke participacije manjina je kroz stvaranje pravnog okvira koji osigurava ravnopravan pristup političkim institucijama. To može uključivati garantovanje prava manjinskih grupa na predstavničku političku strukturu, kao i stvaranje mehanizama za osiguravanje proporcionalne zastupljenosti manjina u političkim tijelima.

Osim toga, proaktivne politike mogu podržati političku obuku i osnaživanje manjinskih lidera i aktivista kako bi se osiguralo da manjinske zajednice budu sposobne da se aktivno uključe u politički proces. Edukativni programi o političkom sistemu, izbornim procesima i ljudskim pravima mogu osnažiti manjinske građane da preuzmu aktivnu ulogu u političkom životu.

Važan aspekt politike podrške političkoj participaciji manjina je i borba protiv diskriminacije i prepreka s kojima se manjinske grupa suočavaju prilikom učešća u politici. To uključuje suzbijanje bilo kakvih oblika političke diskriminacije, kao i osiguravanje pristupa političkim resursima i procesima bez obzira na etničku, jezičku ili kulturnu pripadnost.

Kroz ove i slične mjere, proaktivna politika podržava političku participaciju manjina kao ključni element demokratskog društva. Osiguravanje ravnopravnosti u političkom procesu doprinosi jačanju demokratskih institucija i promovisanju inkluzivnog političkog sistema u kojem su glasovi svih građana jednako važni.

Mjere koje predlažemo su usmjerene na jačanje političke participacije pripadnika manjinskih

naroda u Crnoj Gori. Kroz edukaciju o značaju političke participacije, posebno usmjerenu ka Romima i Egipćanima, kao i organizaciju edukativnih kampanja i okruglih stolova na ovu temu, očekuje se podizanje svesti o važnosti aktivnog učešća u političkom životu. Kroz ove aktivnosti, pripadnicima manjinskih zajednica će se pružiti prilika da se informišu o političkim procesima i da izraze svoje stavove i interese. Time će se doprineti izgradnji inkluzivnog političkog sistema u Crnoj Gori i jačanju demokratskih vrijednosti, što će rezultirati većom reprezentacijom i uticajem manjinskih naroda u političkim institucijama.

Strateški cilj: Obezbeđeno autentično političko predstavljanje i participacija pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u političkom životu Crne Gore.

Aktivnosti:

4.1.1 Edukacija pripadnika manjinskih naroda o značaju političke participacije: Edukacija će se fokusirati na podizanje svesti o važnosti političke participacije među pripadnicima manjinskih zajednica, kako bi se osnažila njihova uloga u političkom procesu.

4.1.2 Sprovođenje edukacija o političkoj participaciji za Rome i Egipćane: Posebne edukacije će biti sprovedene za Rome i Egipćane, s fokusom na važnosti političke participacije i javnog zagovaranja politika od njihovog značaja.

4.1.3 Sprovođenje edukacija i kampanja o političkoj participaciji manjinskih naroda: Edukativne kampanje će biti organizovane kako bi se informisala javnost o značaju političke participacije manjinskih naroda i podstakla njihova aktivna uloga u političkom životu.

4.1.4 Održavanje okruglog stola na temu političke participacije muslimanskog naroda: Okrugli sto će omogućiti otvorenu diskusiju o političkoj participaciji muslimanskog naroda u Crnoj Gori, te identifikaciju ključnih pitanja i izazova sa kojima se susreću.

Kroz implementaciju ovih aktivnosti, osiguraće se aktivno učešće pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u političkom procesu Crne Gore, što će doprineti izgradnji inkluzivnog političkog sistema i jačanju demokratskih vrednosti.

KUMULATIVNI PREGLED AP U OBLASTI POLITIČKE PARTICIPACIJE:

Broj aktivnosti: 6

Ukupna predviđena sredstva: 26 000 EUR

Aktivnost	Indikator rezultata	Institucija	Početni i krajnji rok	Planirana i utrošena sredstva
4.1.1 Edukacija pripadnika/ca manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica o značaju političke participacije	Najmanje dve stotine (200) pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica je edukovano o značaju političke participacije	Nosilac: MLJMP Partner: Nacionalni savjet Albanaca	II kvartal 2024. godine I kvartal 2025. godine III kvartal 2025. godine IV kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 4 000 MLJMP
4.1.2 Sprovesti edukacije o važnosti političke participacije i javnog zagovaranja politika od značaja za pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica sa fokusom na Rome i Egipćane	Organizovane tri (3) edukacije za 60 predstavnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.	Nosilac: MLJMP Partneri: NSNM	III kvartal 2024. godine II kvartal 2025. godine III kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 6 000 MLJMP
4.1.3. Sprovesti edukacije i kampanje o važnosti političke participacije manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica	Sprovedene šest (6) kampanje; Obuhvaćeno minimum 80 pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; Održan 1 seminar za 20 učesnika	Nosilac: NSNM	III kvartal 2024. godine IV kvartal 2024. godine I kvartal 2025. godine II kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 8 000 a) Šest NCNM – 6 000 (svaki savet 1 000) b) MLJMP
4.1.4 Održati okrugli sto na temu političke participacije Muslimanskog naroda u Crnoj Gori.	Održan okrugli sto na temu političke participacije Muslimanskog naroda	Nosilac: Savjet Muslimana Crne Gore Partner: MLJMP	I kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 8 000 Savjet Muslimanskog naroda u Crnoj Gori

Oblast: Mediji i medijsko predstavljanje

Mediji imaju istaknutu ulogu u oblikovanju percepcije društva o manjinama i njihovom mjestu u zajednici. Stoga je važno da medijsko predstavljanje manjinskih grupa bude uravnoteženo, pošteno i informativno kako bi se osigurala pravilna reprezentacija njihovih interesa i perspektiva.

Proaktivne politike koje podržavaju medijsko predstavljanje manjina trebale bi promovisati raznolikost, toleranciju i uvažavanje svih zajednica. To može uključivati promovisanje obuke novinara o pitanjima vezanim za manjinske grupe, osnaživanje medijskih organizacija da

uključuje različite perspektive i iskustva manjina u svoje izveštavanje, kao i podršku raznolikosti u vlasništvu medija. Osim toga, važno je da proaktivne politike podrže razvoj medijskih sadržaja koji su namenjeni manjinskim zajednicama, kako bi se osiguralo da imaju pristup informacijama koje su relevantne za njihovu zajednicu i kulturu. Ovo može uključivati podršku manjinskim medijima, kao i inkluzivne programske politike koje osiguravaju da javni medijski servisi reflektuju raznolikost društva.

Takođe, važno je da proaktivne politike promovišu etičko i odgovorno novinarstvo koje poštuje prava i dostojanstvo svih građana, uključujući i pripadnike manjinskih grupa. To podrazumjeva borbu protiv stereotipa, predrasuda i senzacionalizma u medijskom izvještavanju, kao i osiguravanje pristupa manjinskih grupa medijima kako bi mogli da se izraze i predstave svoje perspektive.

Kroz ove i slične mere, proaktivne politike mogu doprineti stvaranju medijskog okruženja koje promovise razumjevanje, toleranciju i inkluziju, osnažujući tako manjinske zajednice i doprinoseći izgradnji demokratskog i pluralističkog društva.

Slijedi niz definisanih mjera koje su usmjerene ka unapređenju medijskog predstavljanja i promociji manjinskih zajednica u Crnoj Gori, kao i suzbijanju govora mržnje i promovisanju međuetničke tolerancije. Kroz učešće u podkastu, tematske emisije na nacionalnom servisu, održavanje okruglih stolova i sprovođenje kampanja protiv mržnje na internetu, očekuje se širenje znanja i podizanje svesti o kulturnom i društvenom značaju manjinskih naroda. Analize sadržaja tradicionalnih i online medija omogućiće identifikaciju nedostataka u medijskom predstavljanju i adresiranje problema netolerancije i govora mržnje. Održavanje okruglih stolova sa stručnjacima za digitalne medije doprineće razmeni iskustava i uspostavljanju najboljih praksi u suzbijanju netolerancije na internetu. Kroz sve ove aktivnosti očekuje se jačanje međuetničke tolerancije i promovisanje inkluzivnog društva koje poštuje različitosti.

Strateški cilj: Jačanje kulturnog identiteta manjinskih naroda, kao i jačanje međuetničke tolerancije posredstvom medijskog predstavljanja manjinskih naroda i ostalih manjinskih zajednica u medijskom prostoru.

Aktivnosti:

5.1.1 Učešće u podkastu „Značaj i kultura manjinskih naroda u Crnoj Gori“: Godišnje učešće u podkastu omogućava širenje znanja i svijesti o kulturnom bogatstvu i značaju manjinskih naroda na različitim medijskim platformama.

5.1.2 Napraviti četiri tematske emisije na nacionalnom servisu: Emisije će pokriti širok spektar tema kao što su kultura, istorija, međuetnička tolerancija i saradnja, te će doprinijeti boljem razumjevanju i poštovanju manjinskih zajednica u društvu.

5.1.3 Održavanje okruglog stola na temu predstavljenosti manjinskih naroda u medijima: Okrugli sto će omogućiti otvorenu raspravu o predstavljenosti manjinskih naroda u medijima i identifikaciju eventualnih nedostataka u njihovom medijskom predstavljanju.

5.1.4 Sprovođenje kampanje „Digitalna kampanja protiv govora mržnje na internetu“: Kampanja će se fokusirati na suzbijanje govora mržnje na internetu i promovisanje tolerancije putem digitalnih medija.

5.1.5 Istraživanje - analiza sadržaja tradicionalnih medija: Istraživanje će analizirati sadržaj medija vezan za promociju tolerancije ljudskih prava u tradicionalnim medijima, kako bi se identifikovali trendovi i prakse koje podržavaju međuetničku toleranciju.

5.1.6 Istraživanje - analiza sadržaja online medija: Istraživanje će analizirati sadržaj online medija vezan za promociju tolerancije ljudskih prava, kako bi se identifikovali i adresirali problemi netolerancije i govora mržnje na internetu.

5.1.7 Održavanje okruglog stola sa stručnjacima za digitalne medije: Okrugli sto će omogućiti razmjenu iskustava i najboljih praksi u suzbijanju netolerancije, etničke mržnje i govora mržnje na internetu.

KUMULATIVNI PREGLED AP U OBLASTI MEDIJI I MEDIJSKO PREDSTVLJANJE:

Broj aktivnosti: 7

Ukupna predviđena sredstva: 17 000 EUR

Aktivnost	Indikator rezultata	Institucija	Početni i krajnji rok	Planirana i utrošena sredstva
5.1.1. Učešće u podkastu „Značaj i kultura manjinskih naroda u Crnoj Gori“ (1 podkast godišnje na većem broju mogućih platformi).	Četiri održana podkasta (jedan godišnje) NAPOMENA: Svaki poseban podkast treba imati posebnu oblast kojom se bavi	Nosilac: MKM Partneri: UCG/NSNM	II kvartal 2024. godine IV kvartal 2024. godine II kvartal 2025. godine IV kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 8 000 MKM
5.1.2. Napraviti četiri tematske emisije na nacionalnom servisu sa četiri različite teme: kultura, istorija, međuetnička tolerancija i međuetnička saradnja (teme mogu da se prilagode okolnostima i autorima i podložne su novim idejama i promenama)	Napravljeno i emitovano četiri tematskih emisija	Nosilac: RTCG Partneri: NSNM/MLJMP /MPNI	IV kvartal 2024. godine I kvartal 2025. godine II kvartal 2025. godine III kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 2 000 RTCG
5.1.3. Održati okrugli sto na temu predstavljenosti manjinskih naroda u svim medijima.	Održan okrugli sto na temu predstavljenosti manjinskih naroda	Nosilac: MKM Partneri: NCNM	III kvartal 2024. godine	Planirani budžet; UKUPNO: 1 000 MKM
5.1.4. Sprovести kampanju „Digitalna kampanja protiv govora mržnje na internetu“	Sprovedena kampanja „Digitalna kampanja protiv govora mržnje na internetu“	Nosilac: MLJMP Partneri: MJU/AEM/ NSNM	I kvartal 2025. godine III kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 1 000 MLJMP
5.1.5. Istraživanje - analiza sadržaja medija vezano za promociju tolerancije ljudskih prava u tradicionalnim medijima	Sprovedeno istraživanje odnosno analiza sadržaja vezana za promociju tolerancije ljudskih prava u tradicionalnim medijima	Nosilac: MLJMP Partneri: NSNM	III kvartal 2024. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 2 000 MLJMP
5.1.6. Istraživanje - analiza sadržaja medija vezano za promociju tolerancije ljudskih prava u online medijima	Sprovedeno istraživanje odnosno analiza sadržaja vezana za promociju tolerancije ljudskih prava u online medijima	Nosilac: MLJMP Partneri: NSNM	II kvartal 2024. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 1 000 MLJMP
5.1.7 Održati okrugli sto sa ekspertima - stručnjacima koji se bave temom digitalnih medija na temu netolerancije, etničke mržnje i govora mržnje na internet prostoru.	Održan najmanje jedan okrugli sto	Nosilac: MLJMP Partneri: NSNM	IV kvartal 2025. godine	Planirani budžet: UKUPNO: 2 000 MLJMP

Pregled Akcionog plana po kvartalima

U nastavku slijedi vizuelnih prikaz plana realizacije svih aktivnosti predviđenih akcionim planom, po kvartalima za dvije godine.

	OBRAZOVANJE							
	2024				2025			
	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal
1.1.0								
1.1.1								
1.1.2								
1.1.3								
1.1.4								
1.1.5								
1.1.6								
1.1.7								
1.1.8								
1.2.0								
1.2.1.								
1.2.2.								
1.2.3.								
1.2.4.								

	ZAPOŠLJAVANJE							
	2024				2025			
	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal
2.1.1.								
2.1.2.								
2.1.3								
2.1.4								
2.1.5.								
2.1.6								

	KULTURA							
	2024				2025			
	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal
3.1.0.								
3.1.1								
3.1.2.								
3.1.3.								
3.1.4.								
3.1.5.								
3.1.6.								
3.1.7								
3.1.8								
3.1.9.								
3.1.10								
3.1.11								
3.1.12								
3.1.13								
3.1.14.								
3.1.15								
3.1.16								
3.1.17								

	POLITIČKA PARTICIPACIJA							
	2024				2025			
	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal
4.1.1								
4.1.2								
4.1.3.								
4.1.4								

	MEDIJI							
	2024				2025			
	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal
5.1.1.								
5.1.2.								
5.1.3.								
5.1.4.								
5.1.5.								
5.1.6.								
5.1.7								

Generativni prikaz Akcionog plana

Slijedi u najkraćem tabelarni generativni prikaz Akcionog plana strategije, po oblastima gdje se sumarno prikazuju aktivnosti i potrebna sredstva za finansiranje aktivnosti.

Oblasti: Obrazovanje, Zapošljavanje, Kultura i identitet, Politička participacija, Mediji i medijsko predstavljanje

Ukupan broj aktivnosti po oblastima:

Oblast	Br. aktivnosti
Obrazovanje	14
Zapošljavanje	6
Kultura i identitet	18
Politička participacija	4
Mediji i medijsko predstavljanje	7
SUMA aktivnosti	49

Ukupni troškovi za realizaciju aktivnosti

OBLAST	EUR
Obrazovanje	55000
Zapošljavanje	23500
Kultura i identitet	131500
Politička participacija	26000
Mediji i medijsko predstavljanje	17000
SUMA	253000